DE SLAG

BIJ DE

ARGINUSISCHE EILANDEN.

Bij eene oppervlakkige beschouwing zou het overtollig kunnen schijnen, het onderwerp van dit opstel op eene bevattelijke en algemeen verstaanbare wijze te behandelen, daar wij in XENOPHONS Hellenica eene naauwkeurige beschrijving van dezen slag bezitten. Men zou kunnen meenen, dat het nuttiger ware een voorval te kiezen, waarvan geen zoo geregeld en uitvoerig verhaal bestond, en hetwelk men zich daardoor niet zoo gemakkelijk kon vertegenwoordigen. Wanneer men echter XENOPHONS verhaal naauwkeurig en onpartijdig volgt, dan zal men niet alleen op menige zwarigheid stuiten, maar ook moeten erkennen, dat hij niet datgene geeft, wat wij van hem hadden mogen eischen. Eene voorstelling van den slag tusschen *Conon* en *Callicratidas*, van de ligging der haven van *Mytilene*, van de positie der beide vloten bij de *Arginusen*, zie daar, hetgeen wij door zijn verhaal volstrekt niet verkrijgen, hoewel hij in het vermelden van bijzonderheden uitvoerig genoeg is. Even min geeft hij genoeg daadzaken, om over de schuld of onschuld der veldheeren onpartijdig te kunnen oordeelen; wij zien alleen dat de *wijze* hunner veroordeeling onwettig was. Wij missen eindelijk een verhaal van den gang van het proces, waaruit wij kunnen opmaken welke kunstgrepen door de vijanden

der veldheeren werden aangewend, en welke menschen die vijanden waren en waarom zij aldus handelden. De leemten die XENOPHONS verhaal overlaat, zooveel te vergoeden als het ons thans mogelijk is, zie daar wat ik mij voorstel. Er is hierbij veel wat nog altijd duister moet blijven, maar toch geloof ik, dat wij in staat zijn door het vergelijken met andere berigten een verhaal te leveren, dat vollediger is dan dat, hetwelk XENOPHON ons heeft kunnen of althans willen geven. Waarschijnlijk heeft hij even min een duidelijk denkbeeld gehad van de ligging van de haven van *Mytilene* en van de *Arginusen*, als van den gang, dien het proces genomen heeft. Moge men het slechts mij niet wijten, dat ik niet alles kan aanvullen, wat wij bij hem missen!

Toen SOLON aan *Athene* eene democratie gaf, was het volk ver van te begrijpen, over welke magt het in der daad te beschikken kreeg; even als het Romeinsche plebs in den beginne naauwelijks bemerkte, welke gevaarlijke en magtige wapenen het met de instelling der tribunen veroverd had, zoo zagen de Atheners het gewigt van SOLONS wetgeving ook eerst later in, nadat de alleenheerschappij van PISISTRATUS, die het wezen nam doch den vorm liet, die staatsinrigting bij hen inheemsch had gemaakt. SOLON had er intusschen niet aan gedacht, *Athene* tot eene democratie te maken, gelijk men die later begreep, doch waarvan het nog onlangs onderdrukte volk geen denkbeeld had. In den *Areopagus*, in de keuzen der overheidsambten stond het aristocratische element in den eersten tijd nog op den voorgrond. Na CLISTHENES evenwel begon de democratie langzaam maar geregeld vorderingen te maken, vorderingen, die weldra zoo snel toenamen, dat in een betrekkelijk kort tijdsbestek de staat van aristocratische democratie tot volslagen ochlocratie verviel.

Bij eene dergelijke wrijving, waarbij het volk telkens meer en meer magt veroverde, bestonden uit den aard der zaak twee partijen, waarvan de eene aan het bestaande wilde vasthouden of tot het vorige terugkeeren, die in *Athene* den naam had van die der oligarchen; terwijl de andere in alles het volk wilde believen, die der democraten. Hoewel de eerste partij eigenlijk die van den adel en de grondbezitters was, scheelt het

echter veel, dat de hoofden der andere zich slechts uit de heffe des volks zouden hebben verheven. Soms ging de aanzienlijke tot de volkspartij over, hetzij omdat hij dacht het door oppositie verder te zullen brengen, daar de omstandigheden reeds een hoofd der oligarchen hadden aangewezen; hetzij omdat hij bij het volk op een' grooter' en schielijker werkenden invloed rekende, dan bij hen die eigenlijk zijne partij vormden; hetzij eindelijk uit overtuiging. ARISTIDES en THEMISTOCLES, CIMON en PERICLES, NICIAS en ALCIBIADES, zie hier de voornaamste personen die op deze wijze op de Pnyx tegen over elkander hebben gestaan.

Vooral de buitenlandsche politiek hield deze partijen altijd levendig: de oligarchen zagen in *Sparta* het voorbeeld voor de Atheensche staatsregeling; de democraten wilden steeds eene verwijdering tusschen *Athene* en deze oligarchisch ingerigte stad. Geen wonder dus, dat met den Peloponnesischen oorlog beide partijen een hevigen strijd beginnen, waarin iedere vernieuwing van den oorlog eene overwinning der democraten, iedere vrede of wapenstilstand het werk der oligarchen is.

Het grootste ongeluk, dat *Athene* in het begin van den Peloponnesischen oorlog trof, was niet de schade veroorzaakt door de herhaalde invallen der Spartanen in *Attica*, niet de benarde toestand, waarin het beleg van *Potidaea* en andere kostbare ondernemingen de schatkist gebragt hadden, niet de pest, die zoovele burgers ten grave sleepte, maar de dood van PERICLES. Wisten wij niets meer van hem, dan zou dit ééne genoegzaam zijn, om in hem een buitengewoon man te erkennen, dat hij gedurende veertig jaren den staat bestuurd heeft, zonder dat het den Atheners verdroot aan den leiband van de politiek van »PERICLES OLYMPIUS" te loopen. Hij had zich der democratie in de armen geworpen, doch zijn bestuur, hoe schitterend ook, had *Athenes* val voorbereid. Gedeeltelijk toch hadden sommige zijner maatregelen later het gevolg, dat het staatsbestuur aan de kern der bevolking, de middelklasse, ontnomen en aan de armen in handen gespeeld werd; gedeeltelijk had zijn voorbeeld navolgers, die ook eens wilden beproeven, in hoeverre hunne eerzuchtige plannen door het toegeven aan de nukken van het volk konden bevorderd worden, navolgers, die dezelfde midde-

len aanwendden als Pericles, maar zijne regtschapenheid misten [1].

Tegen over deze moesten de oligarchen altijd ten uiterste op hunne hoede zijn, want, wilden zij niet al hunnen invloed verliezen, dan moest hun doel schijnbaar alleen het welzijn des volks en de uitbreiding *zijner* magt zijn. Doch toen hij, die Pericles opgevolgd was, de beruchte Cleon, bij het beleg van *Amphipolis* gesneuveld was, vatten zij weder moed, en Nicias bewerkte den vrede, die naar zijnen naam genoemd is.

In dezen tijd begon zich iemand in de volksvergaderingen te vertoonen, even uitstekend door ligchaamsschoonheid als door politieke bekwaamheid, even goed redenaar als krijgsman, iemand, die de volksgunst niet scheen af te bedelen maar als zijn regt te eischen, doch die tevens te veel vaderlandsliefde of wil men te veel eerzucht bezat, om zich met de oligarchen aan *Sparta* aan te sluiten: behoef ik Alcibiades te noemen? Hij zag zeer goed in, dat zijne magt op de gunst van het volk gegrondvest wezen moest, en waarschijnlijk meer door den drang der omstandigheden dan door eigene overtuiging werd hij de leider der volkspartij. Even als deze wilde hij den oorlog; maar hij verlangde tevens iets duurzamers voor zijnen roem te doen, dan het besturen van eene dier talrijke tot niets leidende ondernemingen, waaraan *Sparta* en *Athene* tot nog toe hare krachten verspild hadden.

Alvorens echter eenig groot plan te kunnen ondernemen,

---

[1]) Hetgeen hier omtrent Pericles gezegd is, kan men bevestigd vinden bij Böckh Staatsh. I. p. 304. 2te Ausg. De gansche plaats is belangrijk maar vooral deze woorden: »Die Liebhaber der Lakonischen Sitten...... sahen ein, dass Pericles seine Athener geldgierig und faul, geschwätzig und feige, verschwenderisch, übel gewöhnt und unbändig gemacht hatte, indem er durch Spenden, Löhnungen und Kleruchien sie vom Oeffentlichen nährte, und durch prachtvolle Feste ihrer Sinnlichkeit und Genusssucht schmeichelte; ja Pericles selbst war ein zu geistvoller Mann, als dass er diese Folgen seiner Massregeln verkennen konnte: aber er erblickte keine andere Möglichkeit seine und des Volkes Herrschaft in Hellas zu behaupten, als durch solche Unterstützung des Volkes; er erkannte, dass mit ihm Athens Macht untergehen würde, und suchte sich möglichst lange zu halten; übrigens verachtete er den Haufen eben so sehr als er ihn fütterte." Ik durf niet meer afschrijven.

moest er geld wezen: de belangrijkste tak van inkomsten voor de Atheensche schatkist waren de belastingen, die de bondgenooten als schatting betaalden. Het eigenlijke doel dezer gelden, nam. om te dienen tot voortzetting van den Perzischen oorlog, was met het overbrengen der schatkist van *Delos* naar *Athene* in vergetelheid geraakt. Thans eischte *Athene* deze gelden als van *onderdanen* en beschikte er vrijelijk over. Deze hadden oorspronkelijk jaarlijks 460 talenten bedragen en waren later tot 600 verhoogd. Ofschoon op deze wijze reeds eenmaal 9700 talenten bijeen waren geweest en bij het begin van den oorlog nog 6000 in kas waren, werden deze sommen reeds in de eerste jaren geheel verbruikt en bij het sluiten van den vrede van Nicias was er sedert lang niets meer van over. Het is denkelijk door toedoen van Alcibiades, dat de belastingen omstreeks dien tijd verdubbeld werden en men na weinige jaren weder eene zeer aanzienlijke som bijeen had [2]. Hiermede wilde

---

[2]) Wil men zich van deze getallen een juist denkbeeld maken, dan herinnere men zich, dat Böckh Staatsh. I. p. 25 het talent bepaalt op 1500 Thlr. Pr. Court. Rekent men den Thaler tegen *f* 1.80, dan geeft dit voor het talent eene waarde van 2700 gld. De jaarlijksche opbrengst der bondgenooten onder Pericles was dus 1.620.000 gld.; de hoogste som, die de kas ooit bevat heeft, 26.190.000 gld., en het geld, dat bij het begin van den Peloponnesischen oorlog voorhanden was, 16.200.000 gld. Deze vermindering was gedeeltelijk toe te schrijven aan de kosten van het beleg van *Potidaea*, gedeeltelijk had Pericles met dit geld *Athene* versierd. Van de Propylaea is het bekend, dat zij 2012 talenten of 5.432.400 gld. gekost hebben. Men vindt deze opgaven bij Thuc. II. 13 en bij Harpocration op *προπυλαῖα ταῦτα.* Alcibiades wordt als degene, die de opbrengst verdubbeld heeft, genoemd in de reeds lang voor onecht erkende redevoering tegen Alcibiades, die op naam van Andocides staat: § 11: *πρῶτον μὲν οὖν πείσας ὑμᾶς τὸν φόρον ταῖς πόλεσιν ἐξ ἀρχῆς τάξαι, τὸν ὑπ' Ἀριστείδου πάντων δικαιότατα τεταγμένον, αἱρεθεὶς ἐπὶ τούτῳ δέκατος αὐτὸς μάλιστα διπλάσιον αὐτὸν ἑκάστῳ τῶν συμμάχων ἐποίησεν.* Vgl. And. de Pac. § 9 en Aesch. de F. L. § 175, die deze plaats gebruikt heeft. De geschiedenis van dezen schat vindt men ontwikkeld bij Böckh t. a. p. p. 575. Volgens Andocides zou men in de zes jaren tusschen den vrede van Nicias en den oorlog met *Sicilië* weder 7000 talenten bijeengebragt hebben: deze som komt mij intusschen te hoog voor. Men houde bij dit alles in het oog dat de geldswaarde toen ongeveer driemaal grooter was dan thans. Vgl. Böckh, t. a. p. bl. 88.

ALCIBIADES zijne grootsche onderneming ten uitvoer brengen: de verovering van *Sicilië*. Het behoeft naauwelijks gezegd te worden, dat dit plan geheel in den smaak der democraten viel, maar dat NICIAS en de zijnen er zich met kracht tegen verzetten. Toen echter de onderneming toch niet meer tegen te houden was, dreven de oligarchen door, dat althans NICIAS een der drie zijn zou, aan welke de leiding der expeditie werd toevertrouwd. De beide anderen waren ALCIBIADES en LAMACHUS.

Hoe ongelukkig de onderneming afliep, zoo voor ALCIBIADES, die in zijne afwezigheid door zijne politieke vijanden veroordeeld, gedwongen werd naar *Sparta* te vlugten, als voor het Atheensche volk, dat vloot en leger verloor, behoeft hier niet vermeld te worden, maar bij de gevolgen der expeditie moeten wij nog een oogenblik stilstaan.

Het is niet te verwonderen, dat de nederlaag, welke de democratie trof, door de oligarchen gebruikt werd, om den verloren grond te herwinnen. Hunne *ἑταιρίαι* (clubs) werkten ijverig onder het volk, hetwelk eindelijk werd overgehaald om de democratie op te geven en het bewind in handen te stellen van eenen senaat van 400 leden, aan wier hoofd PISANDER en ANTIPHON stonden. Allerlei omstandigheden werkten hiertoe mede, maar vooral de hoop, die men koesterde, dat de koning van *Perzië*, die zich met de Spartanen dacht te verbinden, eerder tot *Athene* overhellen zou, zoo hij met eene oligarchie te onderhandelen had. Het leger echter, dat zich te *Samos* bevond, nam met deze verandering geen genoegen, verklaarde zich onafhankelijk en riep ALCIBIADES terug. De overwinning der oligarchie was echter slechts van korten duur, want reeds na vier maanden werd de vorige toestand van zaken nagenoeg geheel hersteld, daar de hoogste magt aan eene volksvergadering van 5000 leden in handen gegeven werd. Men was hiertoe gebragt, gedeeltelijk omdat de hoop op een verbond met den koning van *Perzië* bleek ijdel geweest te zijn, gedeeltelijk omdat men het leger te *Samos* vreesde, aan welks hoofd ALCIBIADES zich geplaatst had. Wel bleef bij deze instelling de magt der oligarchen veel grooter dan zij geweest was, maar de overwinning behoorde aan de tusschenpartij. Gedurende een paar jaren bleef ALCIBIADES bij de vloot, zonder nog naar *Athene* te

durven terugkeeren; onderwijl deed hij de wapenen van zijn vaderland overal zegevieren; eindelijk zag hij *Athene* na acht jaren weder, waar denkelijk kort te voren aan ieder burger het regt terug gegeven was, om in de volksvergadering te komen. Hoe hij ontvangen werd, is algemeen bekend, maar met de eigenlijke reden zijner spoedige verbanning is dit minder het geval. Het was ALCIBIADES niet om eene partij maar om *Athene* te doen; toen hij vroeger de meeste kans had gezien bij de democraten te slagen, was hij democraat geweest; later had hij réactionnair willen worden, zoo dit alleen zijne terugroeping had kunnen bewerken [3]; thans behoorde hij met de heerschende tusschenpartij tot de gematigde democraten, en stond dus, gelijk iedere derde partij, aan den haat der beide anderen bloot, die zich verbonden om hem te doen vallen. Tot het opperbevel over het leger zoo te land als ter zee geroepen, werd hij reeds een jaar daarna op eene dwaze aanklagt veroordeeld en waagde het niet naar *Athene* terug te komen. In zijne plaats werden tien veldheeren aangesteld, van welke wij iets meer moeten zeggen, daar zij den slag hebben geleverd, welken wij willen behandelen.

Wij verplaatsen ons in het zes-en-twintigste jaar van den

---

3) THUC. VIII. 47. PHRYNICHUS zag dit zeer goed in, THUC. t. a. p. 48: *Φρυνίχῳ δὲ οὐδὲν ἤρεσκεν, ἀλλ' ὅ τε Ἀλκιβιάδης, ὅπερ καὶ ἦν, οὐδὲν μᾶλλον ὀλιγαρχίας ἢ δημοκρατίας δεῖσθαι ἐδόκει αὐτῷ, ἢ ἄλλο τι σκοπεῖσθαι ἢ ὅτῳ τρόπῳ — κάτεισι.* Vgl. PLUT. Alc. 25. De stemming der Atheners bij zijne terugkomst beschrijft XEN. Hell. I. 4. Hij zegt o. a. § 16: *Οὐκ ἔφασαν δὲ τῶν οἵων περ αὐτὸς ὄντων καινῶν δεῖσθαι πραγμάτων οὐδὲ μεταςάσεως· ὑπάρχειν μὲν γὰρ ἐκ τοῦ δήμου αὐτῷ μὲν τῶν τε ἡλικιωτῶν πλέον ἔχειν καὶ τῶν πρεσβυτέρων μὴ ἐλαττοῦσθαι κτέ.* In denzelfden geest spreekt DIOD. SIC. XIII. 68: *Οὕτω συνέβη θαυμασθῆναι τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὥσθ' οἱ μὲν ὑπερέχοντες τῶν Ἀθηναίων μόγις ἐνόμιζον εὑρηκέναι δυνατὸν ἄνδρα, ὡς τοῦτον, φανερῶς καὶ θρασέως ἀντιτάξασθαι τῷ δήμῳ δυνάμενον, οἱ δ' ἄποροι ὑπειλήφεσαν συναγωνιςὴν ἕξειν ἄριςον, τὸν ἀπονενοημένως συνταράξοντα τὴν πόλιν, καὶ τὴν ἑαυτῶν ἐπανορθώσοντα πενίαν.* Zeer interessant zijn met betrekking tot den invloed dien ALCIBIADES toen in *Athene* had, de woorden van PLUT. Alc. 34 en 35: *αὐτὸς μὲν οὖν ἐκεῖνος, ἣν εἶχε διάνοιαν περὶ τῆς τυραννίδος, ἄδηλός ἐςιν.* Welligt zeide ik dus boven niet juist dat ALCIBIADES tot de tusschenpartij behoorde: hij vormde zich zelf eene partij.

Peloponnesischen oorlog, in het derde der 93ste Olympiade, het 406de vóór onze jaartelling, ongeveer ten tijde van het beleg van *Veii*, onder het archontaat van CALLIAS. Denkelijk in het voorjaar had ANTIOCHUS, de onderbevelhebber van ALCIBIADES, bij *Notium* de nederlaag geleden, die de Atheners dezen, die zich thans weder bij de vloot bevond, zoo hoog aanrekenden. Er werd intusschen geen eigenlijk proces tegen hem ingesteld, waartoe men ook niet ligt termen zou gevonden hebben; maar toen in de maand Junij (het burgerlijk jaar begon te *Athene* met den langsten dag) andere veldheeren benoemd moesten worden, ging men hem voorbij; waarna hij, gelijk ik reeds zeide, niet naar *Athene* durfde wederkeeren. Er werden gewoonlijk tien veldheeren of *ϛρατηγοί* benoemd; één uit ieder der door CLISTHENES ingestelde stammen. Deze trokken intusschen niet altijd allen uit, maar meestal bleven eenigen te huis, om de verschillende met den oorlog in verband staande bemoeijingen te besturen. De tien, die dit jaar gekozen werden, waren: CONON, DIOMEDON, LYSIAS, PERICLES, ERASINIDES, ARISTOCRATES, ARCHESTRATUS, PROTOMACHUS, THRASYLUS en ARISTOGENES. In den regel stond er één door bekwaamheid en ondervinding aan het hoofd der overigen, zoo al niet ten gevolge van eenig regt, dan toch door den natuurlijken loop der omstandigheden. Deze was CONON. Zeven jaren vroeger vinden wij hem aan het hoofd der vloot te *Naupactus* [4]. Thans zou hem het geluk zoo ver vergezellen, dat hij bij den zeeslag zelven niet aanwezig zijn zou, doch weldra moest het hem verlaten; reeds in het volgende jaar zou de slag bij *Aegospotamos* hem den terugkeer naar *Athene* verbieden, en die bij *Cnidus* hem eerst elf jaar later in het vaderland terugvoeren. Kort te voren was hij met ALCIBIADES en THRASYBULUS veldheer geweest [5]. DIOMEDON schijnt volgens het laatste boek van THUCYDIDES iemand van groote bekwaamheden geweest te zijn. Hij komt meest altijd voor te zamen met LEON. Toen te *Athene* de oligarchie het hoofd begon op te steken, was hij, nu ruim vier jaren geleden, met dezen als opperbe-

4) THUC. VII. 31.
5) XEN. Hell. I. 4. 10.

velhebber naar het leger te *Samos* gezonden, doch aldaar afgezet toen de democratische beginselen zegevierden [6]. In de derde plaats wordt LYSIAS genoemd. De oude schrijvers of althans hunne Hss. zijn hier verdeeld. Welligt heette deze niet LYSIAS maar LEON. Is dit het geval, dan zou hij dezelfde zijn, van wien zoo even spraak was. Daar hij in het proces ter dood is veroordeeld, kan er volstrekt niet gedacht worden aan den in de geschiedenis van SOCRATES zoo bekenden LEON SALAMINIUS [7], en even weinig aan den redenaar LYSIAS, die niet eens burger was. Er zijn er die hem LYSANIAS noemen. PERICLES was de onechte zoon van den grooten PERICLES; ten gevalle van hem had het volk de wet zijns vaders opgeheven, volgens welke hij als de zoon van ASPASIA geen burger was. Hij was iemand van wien SOCRATES de grootste verwachtingen koesterde, die echter niet vervuld zijn [8]. ERASINIDES is buiten deze gebeurtenis volstrekt onbekend. Aangaande zijn vroeger leven zal alleen blijken, dat hij reeds te voren eenig ambt op de vloot moet bekleed hebben. Men zal dan ook de reden inzien, waarom hij en THRASYLUS door het gevecht en het gevolgd proces het meest bekend geworden zijn [9]. ARISTOCRATES, de zoon van SCELLIAS, behoorde tot die talrijke menschen in *Athene*, die altijd van de heerschende partij waren. Hij was oligarch geweest, toen de oligarchie in *Athene* er scheen boven op te komen, doch was met THERAMENES, over wien later, voorzigtig teruggekeerd, toen hij begreep dat deze partij zich niet zoude kunnen staande houden. Later had hij zich aan ALCIBIADES aangesloten en was tot veldheer benoemd geweest. Thans was hij buiten twijfel democraat geworden [10]. ARCHESTRATUS was

---

6) THUC. VIII. 54 en 75.

7) LUZ. de Socr. Civ. p. 130 vlg.

8) XEN. Mem. III. 5. PLUT. Pericl. c. 24 en 37. BÖCKH C. I. I. n. 147 of Staatsh. II. p. 10. 2te Ausg. COB. Pros. Xen. p. 42.

9) ARIST. Ran. 1196 *εἰ κἀςϱατήγησέν γε μετ' Ἐϱασινίδου* en hierop de Schol., LYS. Or. 21. § 8. ATH. V. p. 218, en de volgens VALCK. onechte woorden bij XEN. Mem. I. I. 18 *τοὺς ἀμφὶ Θϱασύλον καὶ Ἐϱασινίδην.*

10) Welligt was hij onder degenen, die het vijftigjarig verbond bezworen hebben, THUC. V. 24. Zie verder aangaande hem THUC. VIII. 89 en 92. XEN. Hell. I. 4. § 21. LYS. c. Erat. § 66 vlgg. ARIST. Av. vs. 125 met de Scholien.

denkelijk reeds oud; hij sneuvelde bij de expeditie. THUCYDIDES vermeldt eenen ARCHESTRATUS, zoon van LYCOMEDES, die bij het beleg van *Potidaea* het bevel voerde, en CHAEREAS, die bij het leger te *Samos* genoemd wordt, kan zijn zoon zijn geweest [11]. Aangaande PROTOMACHUS is mij niets bekend. Na CONON is THRASYLUS de beroemdste van al deze mannen, niet zoozeer omdat het toeval gewild heeft, dat hij op den dag van het gevecht de dagelijks afwisselende hegemonie had, maar omdat hij zich in de naastvoorgaande jaren als veldheer had bekend gemaakt. Toen LEON en DIOMEDON, gelijk boven verhaald is, werden afgezet, werd hij met den beroemden THRASYBULUS in hunne plaats benoemd. Zijne politieke beginsels waren dus niet onbekend. In de laatste jaren had hij zoo alleen als met ALCIBIADES menige roemrijke daad verrigt. Hij was kort voor dezen te *Athene* teruggekomen en was dit laatste jaar waarschijnlijk ambteloos geweest [12]. Aangaande ARISTOGENES is mij niets bekend [13].

Omstreeks denzelfden tijd was ook het opperbevel over de Spartaansche vloot in andere handen overgegaan. Aan het hoofd derzelve stond een voor één jaar benoemd *ναύαρχος* of scheepsbevelhebber, die niet herkiesbaar was. Het vorig jaar was deze post aan LYSANDER toevertrouwd geweest, die in deze

---

[11]) THUC. I. 57. VIII. 74. LYS. 21. § 8. DIOG. LAERT. III. 41. Hij was *Φρεάρριος*, zoo als uit LYSIAS blijkt; dus behoort hij die Inscr. n. 791 vermeld wordt zeker wel tot zijne familie. Nemen wij aan dat CHAEREAS inderdaad *zijn* zoon is, dan is zulks, gelijk uit de gelijkluidendheid van beide namen volgt, ook het geval met n. 751. Een andere ARCHESTRATUS wordt vermeld XEN. Hell. II. 2. 15.

[12]) THUC. VIII. pass. XEN. Hell. I. DIOD. SIC. XIII. 98; zijn naam is *Θράσυλος*, niet *Θράσυλλος*. Zie COBET Or. p. 133.

[13]) Gelijk gezegd is, werden de veldheeren volgens de tien stammen gekozen. Alle aangewende moeite om te bepalen, tot welken stam ieder behoorde, heeft slechts tot een zeer onvoldoend resultaat geleid. Zie hier hetgeen zeker is. CONON was *'Αναφλύστιος*, dus uit de *'Αντιοχίς*, vgl. BÖCKH Att. Seew., p. 241. Verbess. pg. XI. PERICLES was even als zijn vader *Χολαργεύς*, dus uit de *'Ακαμαντίς*, vgl. ten overvloede Inscr. n. 147. ARCHESTRATUS was *Φρεάρριος*, dus uit de *Λεοντίς*; zie LYS. 21. 8. DIOG. L. III. 41. THRASYLUS was *niet* uit de *Πανδιονίς*, daar hij te gelijk met THRASYBULUS veldheer is geweest. Ik zeg dit om AND. Myst. extr.

betrekking allen zóó voldaan had, dat zoo scheepsvolk als bondgenooten hem met smart zagen vertrekken. Zijne slimheid had hem Perzisch geld bezorgd om de soldij der troepen te betalen, en zijne bekwaamheid had hem de overwinning bij *Notium* verzekerd. In zijne plaats kwam Callicratidas, een man, dien men om zijne echt Spartaansche deugden vereerde, maar die zelf bekende voor het opperbevel ter zee ongeschikt te zijn, en bovendien te openhartig was, om zich, gelijk Lysander, de genegenheid en het geld van Cyrus te willen verschaffen. Wat in de krijgskas nog over was, had Lysander, die zich onmisbaar wenschte te maken, aan Cyrus terug gegeven. Reeds terstond had dus Callicratidas met geldgebrek te kampen; geen wonder, dat hij zich geene sympathie verwierf, al droeg hij ook den bijnaam van den regtvaardigsten der Spartanen. De strijdkrachten verschilden overigens aanmerkelijk: de Spartaansche vloot, die zich te *Ephesus* bevond, telde 170 schepen; de Atheensche, die te *Samos* was, waarheen zich thans ook Conon met zijne ambtgenooten begeven had, slechts 70 schepen, doch deze waren volmaakt goed uitgerust, daar hij van meer dan honderd schepen de beste manschap op dezelve had overgebragt [14].

De schepen, welke destijds in den oorlog gebruikt werden, waren alle triëren of galeijen met drie roeibanken. Zij waren vrij onafhankelijk van den wind, en het besturen der schepen bij een gevecht moet veel overeenkomst gehad hebben met dat bij een zoo als het thans door oorlogsstoombooten zou kunnen geleverd worden. De Grieken hadden het ver genoeg in de scheepvaartkunde gebragt, om het grootste gewigt niet zoo zeer op persoonlijke dapperheid te leggen, als op het manoeuvreren.

---

[14]) Het is onnoodig telkens Xenophon, Diodorus en Plut. vit. Lys. aan te halen, daar men de opgaven in den tekst gedaan, voor zoover zij aan deze schrijvers ontleend zijn, gemakkelijk kan vinden. Iets anders is het, waar ik mij zoo als hier van de gewone opgave verwijder. Volgens Xen. Hell. I. vi. 3 had Callicratidas slechts 140 schepen; doch eensdeels zouden dan later bij de *Arginusen* de Spartanen volstrekt niet tegen de Atheners opgewassen zijn geweest, anderdeels spreekt Xen. zelf later, § 16, van 170 schepen. Zeker is het dat de vloot naderhand tot zoo veel verhoogd is.

Van daar dat van de bemanning, die door elkaâr 200 man bedroeg, slechts 11 of 12 zwaargewapende zeesoldaten waren, terwijl de overigen *in den regel*, behalve andere bezigheden, voor namelijk aan de riemen werden bezig gehouden. De uitrusting der schepen werd te *Athene* als *λειτουργία* (corvée) aan de rijkste burgers opgedragen, die dan tevens de triërarchie of het opperbevel over het schip hadden. Door elkaâr werden in dezen tijd aan het scheepsvolk dagelijks drie obolen gegeven, zoodat de maandelijksche kosten eener triëre een half talent beliepen, of 1350 gld. In den laatsten tijd had LYSANDER van CYRUS eene soldij van vier obolen voor het leger weten te verkrijgen. Het aantal troepen op de Spartaansche vloot bedroeg dus 34000; op die der Atheners 14000 [15].

Op eenen der togten, dien CONON van *Samos* uit ondernomen had, bleef, zoo het schijnt, *Samos* zelf nagenoeg onbezet; van deze gelegenheid maakte CALLICRATIDAS gebruik om van *Ephesus* naar *Miletus* te varen; een blik toch op de kaart leert, dat deze togt onmogelijk was zoolang de Atheners *Samos* bezet hielden. Reeds te *Ephesus* had de nieuwe bevelhebber menige onaangenaamheid van de zijde dergenen doorgestaan die hem wilden doen gevoelen, dat hij de man niet was, dien zij in staat rekenden LYSANDERS plaats in te nemen. Daar hij wist, dat de steden in *Azië* door toedoen van diens vrienden reeds vroeger tegen zijn bestuur ingenomen waren, durfde hij haar geen geld vragen, en had zich gedwongen gezien bij CYRUS de hulpmiddelen te zoeken om den oorlog voort te zetten. Dit plan mislukte volkomen, gelijk te denken was [16], zoodat hij te *Miletus* aangekomen naar *Sparta* om geld zond, en voorloopig in de eerste behoefte voorzien moest door de ondersteuning, welke hij de Milesiërs overreed had hem te geven.

CALLICRATIDAS eerste onderneming was tegen *Delphinion*, eene schans op *Chios*, die de Atheners bezet hielden; hij verwoestte het, gaf aan ieder der schepelingen vijf drachmen, zooveel als

---

15) Men kan deze opgaven vinden bij BÖCKH Staatsh. I. p. 382 vlgg.; benevens uitvoeriger in het Att. Seew. Niet onbelangrijke bijzonderheden bevat een onlangs uitgekomen stukje: J. TER PELKWIJK, *de zeevaart der oude volken.*

16) Zie behalve XENOPHON, DIODORUS en PLUTARCHUS, CIC. de Off. I. XXX. 109.

zij van Lysander iedere acht dagen ontvingen, hetwelk voor hem toch eene uitgave van 28 talenten was, en vertrok naar *Teos;* na de inneming dezer stad wendde hij zich tot het beleg van *Methymna.* Deze stad, de tweede op *Lesbos,* bood aanvankelijk tegenstand, doch werd door het verraad van sommige der inwoners ingenomen. De slaven werden verkocht, de overige buit was reeds bij de inneming in handen der soldaten gevallen, terwijl Callicratidas in weerwil van den tegenstand der bondgenooten de vrijgeborenen losliet [17]. Hierop ontscheepte hij de zwaargewapenden, en liet hen onder bevel van Thorax, een Lacedaemonier, naar *Mytilene* vertrekken; zelf begaf hij zich met de vloot derwaarts.

Zoodra Conon, die denkelijk te *Samos* was, vernam, dat *Methymna* belegerd werd, wilde hij deze stad te hulp komen en naderde uit de rigting van *Mytilene.* Hij kwam intusschen te laat en overnachtte bij de *Hecatonnesi.* De vloot van Callicratidas was in aantogt, doch Conon oordeelde het te regt gevaarlijk in de open zee tegen een meer dan dubbel aantal schepen te strijden. Hij trok dus terug met het doel om bij *Mytilene* slag te leveren, ten einde, zoo hij geslagen werd, de wijk te kunnen nemen binnen de haven dier stad. Callicratidas, die van oordeel was, dat de vijanden naar *Samos* wilden terugkeeren, meende daarop hun zoo mogelijk den terugtogt te moeten afsnijden, waarop Conon de volgende list bedacht. Hij hield zich alsof hij voor de overmagt bevreesd in de rigting van *Mytilene* de vlugt nam; zijne schepen roeiden veel beter dan die der Spartanen, en dus was de vloot der laatsten, die Conon

---

17) Bij Xen. Hell. I. VI. 14 staat dit eigenlijk niet, nam.: *Τῇ δ' ὑστεραίᾳ τοὺς μὲν ἐλευθέρους ἀφῆκε, τοὺς δὲ τῶν Ἀθηναίων φρουρούς, καὶ τἀνδράποδα* [τὰ δοῦλα] *πάντ' ἀπέδοτο.* Doch dit is ongeloofelijk. Een oogenblik te voren verhaalt Xen. aangaande Callicratidas: *οὐκ ἔφη ἑαυτοῦ γε ἄρχοντος οὐδέν' Ἑλλήνων ἐς τοὐκείνου δυνατὸν ἀνδραποδισθῆναι*, alwaar, dunkt mij, staan moet: *οὐδέν' ἂν Ἑλλ.* Vgl. hiermede hetgeen hij § 7 zegt. Fr. A. Wolf wil *τοὺς δὲ τ. Ἀ. φρ.* uitwerpen, Schneider met Leuncl. leest: *τούς τε τῶν.* De laatste conjectuur komt mij onjuist en de eerste onbewezen voor. Ook kan ik mij niet vereenigen met Schneiders interpretatie van *τἀνδράποδα τὰ δοῦλα*; de beide laatste woorden moeten wegvallen, volgens Prof. Cobet.

trachtten in te halen, spoedig verstrooid. Op een gegeven teeken wendde CONON zich om en viel de verspreide Spartaansche magt aan. Aan den regtervleugel, dien hij zelf commandeerde, streed men wel dapper maar tevens voorzigtig genoeg om, in het besef der onmogelijkheid aan de gezamenlijke magt weêrstand te bieden, binnen de haven van *Mytilene* terug te geraken, zoodra de vijand verdreven was. Minder gelukkig was ARCHESTRATUS, die aan het hoofd van den linkervleugel stond [18]. Hij had den geschikten tijd om te wijken laten voorbijgaan en was thans zoowel van CONONS bijstand verstoken, als langzamerhand door de meer en meer opkomende vijanden bijna omringd. Toch vond hij nog gelegenheid de schepen op het strand te laten loopen, zoodat de manschap gered werd en naar *Mytilene* vlugten kon, waar CONON middelerwijl was aangekomen. CALLICRATIDAS bemagtigde op deze wijze dertig der zeventig Atheensche schepen. Weldra kreeg hij versterking: de zwaargewapenden, die hij uit *Chios* had overgevoerd en te *Methymna* had achtergelaten kwamen aan; de inwoners van *Methymna* hadden zich aan hen aangesloten; de ijver der troepen werd aangevuurd, doordien er eindelijk geld van CYRUS kwam, en de Atheners, te land en ter zee belegerd, waren in een' benarden toestand.

Mytilene heeft twee havens, gescheiden door een eilandje, dat voor de kust ligt en waarop een gedeelte der stad is gebouwd. Een naauw kanaal onderhoudt de gemeenschap tusschen beide; ongetwijfeld was CONON in de noordelijkste haven gevlugt, daar de zuidelijkste niet in de rigting lag, die hij ge-

---

18) XENOPHON t. a. p. § 16 noemt LEON en ERASINIDES. Dit is stellig onjuist, hetzij door de nalatigheid van XENOPHON zelven, hetzij door die der afschrijvers. Dat zij *niet* te *Mytilene* zijn geweest zal blijken uit hunne tegenwoordigheid bij den slag der *Arginusen*. Uit LYS. 21. § 8 daarentegen weten wij, dat ARCHESTRATUS te *Mytilene* geweest en aldaar gesneuveld is. Ik ben in bovenstaand verhaal vooral DIODORUS gevolgd; bij XENOPHON handelt CONON gedwongen. Dat ARCHESTRATUS den linkervleugel *aanvoerde* is eene, geloof ik, niet gewaagde conjectuur. Uit DIODORUS blijkt, dat het de *linkervleugel* was; 't was CONONS geluk; ware het de regter geweest, dan was denkelijk de gansche bemanning in handen der Spartanen gevallen.

volgd had, en bovendien geene voor zijne vloot genoegzame ruimte zou hebben aangeboden. Conon had den toegang zoo goed mogelijk versterkt, en te dien einde eenige kleine schepen bij den mond doen zinken; op de beide landtongen die dezen mond vormen, was al het mogelijke gedaan om eene eventuële landing der Spartanen te verhoeden, terwijl de vloot hun het doorvaren tusschen de gezonken vaartuigen moest beletten. De beschrijving der buitengewone dapperheid waarmede het gevecht werd geleverd, kan men vinden bij Diodorus; voor ons zij het genoeg, dat, na alle aangewende pogingen, Conon de verdediging moest opgeven en de intogt binnen de haven vrijlaten. Na een hevig gevecht trok hij zich dus binnen dat gedeelte der haven terug, hetwelk binnen de stad gelegen was, en haalde de schepen onder den muur op het strand. Daar nu zoovele menschen in de stad waren (want behalve het Atheensche leger waren bij de aankomst van Callicratidas vele Lesbiërs uit het land in de stad zamengevloeid), moest spoedig tijding van dit ongeval naar *Athene* worden gezonden, wilde men niet, zoo de middelen ter verdediging al toereikten, van honger omkomen. Het gelukte dan Conon na vijf dagen twee schepen door de vijanden heen de open zee te doen bereiken. Zij werden opgemerkt en natuurlijk achterna gezet, doch het ééne, dat zich naar den *Hellespont* rigtte, was zoo gelukkig te ontkomen en bragt de tijding van het beleg naar *Athene* [19]. De Atheensche vloot had, zoo het schijnt, vóór deze gebeurtenissen reeds eenige vermeerdering ondergaan, want oorspronkelijk voer Conon met de andere veldheeren op zeventig schepen, terwijl hij thans met even zooveel schepen en slechts één' ambtgenoot in *Mytilene* werd ingesloten. Deze vermeerdering blijkt bovendien met zekerheid daaruit, dat Diomedon

---

19) Diegene mijner lezers, die een kaartje van de haven van *Mytilene* kunnen inzien, b. v. bij Choiseul-Praslin, zullen de reden begrijpen, waarom Conon, volgens Xenophon, de bemanning gedurende deze dagen des avonds uit en in het schip liet gaan, namelijk omdat zij zich nergens voor den vijand kon verbergen. Dat beide schepen uit de noordelijkste haven gestevend zijn. spreekt uit de rigting naar den *Hellespont* van zelf. Of de reden hiervan was, dat de zuidelijkste door triëren niet kon bevaren worden, of wel, omdat zij evenzeer bewaakt werd, weet ik niet.

20) Xen. Hell. I. v. 20.

hem terstond met twaalf schepen te hulp kwam; hij werd natuurlijk verslagen en ontkwam ter naauwernood met twee schepen.

De Atheners zagen thans in, dat een afdoende maatregel moest genomen worden, en dat hier inspanning van alle krachten vereischt werd. Men besloot met zestig Atheensche schepen en vijftig der bondgenooten en bovendien met zoo vele als men slechts magtig worden kon, CONON te hulp te komen [21]. Toen de zestig Atheensche schepen, die men binnen dertig dagen gereed had, te *Samos* kwamen, vonden zij daar reeds de veldheeren, die de schepen der bondgenooten hadden bijeengebragt, ten getale van ruim tachtig; hierbij voegden zich nog tien Samische schepen, zoodat de gansche vloot uit ruim 150 bodems bestond. *Athene* had alle krachten ingespannen en de vloot zoo met vrijen als met slaven, aan welke men de vrijheid beloofd had, bemand [22]. Men kan zich van de grootte der onderneming eenig denkbeeld maken, als men in het oog houdt, dat de bevolking van *Attica* 500000 zielen bedroeg, waarvan 365000 slaven, 45000 vreemdelingen en 90000 Atheners, waarvan 20000 volwassen stemgeregtigde burgers. Dit jaar had *Athene* uitgezonden: onder CONON 70 schepen; met de onderneming van DIOMEDON waren er nog 10 vergaan; thans rustte men er weder ruim 150 uit; d. i. in het geheel ten minste 230 triëren, waarvan de bemanning 46000 bedroeg. Het getal schepen levert echter geene zuivere vergelijking, omdat wij niet weten, hoeveel schepen der bondgenooten onder die van CONON waren. Rekenen wij echter de kosten, en wel *alleen* die der soldij, dan vinden wij, zoo wij den gewonen maatstaf van dagelijks drie obolen aannemen, voor het maandelijksch bedrag 115 talenten of 310500 gld. Men moet hierbij aan den eenen kant niet vergeten dat, gelijk reeds gezegd is, de geldswaarde toen ter tijde driemaal hooger was dan thans, doch dat aan den anderen

---

[21]) XENOPHON t. a. p. § 24 vlgg. deelt mede, dat de Atheners 110 schepen uitrustten, 10 Samische schepen verkregen en bovendien nog 30 andere verzamelden. Zijn die 30 welligt dezelfde, die CONON (XEN. I. v. 20) te *Samos* onbemand had achtergelaten? DIODORUS XIII. 97 spreekt van 60 Atheensche schepen, 80 schepen der bondgenooten en nog tien Samische. PLAT. Menex. p. 253 noemt slechts 60 schepen. In den tekst tracht ik deze opgaven te vereenigen.

[22]) Eene belofte die men gehouden heeft: zij hebben later het Plataeisch burgerregt verkregen. BÖCKH Staatsh. I. p. 366.

kant het leger niet het gansche jaar betaald werd, maar alleen zoo lang het dienst deed. Deze onderneming was intusschen slechts gering bij vele andere uit het begin van den oorlog. Overigens kan eene berekening als deze natuurlijk slechts ten ruwste zijn, daar er behalve de soldij nog zooveel noodig was, en *Attica* zelf toch ook niet onbeschermd mogt gelaten worden. Andere voorbeelden, waar de gegevens der geschiedenis naauwkeuriger zijn, vindt men bij Böckh Staatsh. I. p. 358 vlgg.; zooveel zien wij echter met zekerheid, dat de kosten met betrekking tot de bevolking hoogst aanzienlijk waren.

Toen Callicratidas vernam, dat de Atheensche vloot zich bij *Samos* had vereenigd, liet hij Eteonicus met vijftig schepen te *Mytilene* achter, en vertrok zelf met de overige 120 naar kaap *Malea*, de zuidoostelijkste punt van *Lesbos*, die dus naar de Aziatische kust gekeerd is, en wel naar dien kant, waar drie kleine eilanden, de *Arginusen* [23], op eene rij op geringen afstand van het vaste land gelegen zijn. Aldaar bevonden zich de Atheners, zoo als Callicratidas aan de vuren bemerkte. Terstond vat hij het voornemen op, hen onverhoeds op het lijf te vallen, doch hij wordt hierin door een' opkomenden storm verhinderd. Tegen den morgen rusten beide partijen zich ten strijde. Diodorus deelt mede, dat het hoofd van het dier hetwelk de Spartanen geofferd hadden door de zee werd weggespoeld, waaruit de priester voorspelde, dat hun opperhoofd sneuvelen zou. Men zegt, dat Callicratidas toen heeft uitgeroepen, dat zoo hij al sneuvelde, *Sparta* er niet minder om zou wezen. Dezelfde schrijver voegt er bij, dat Thrasylus dien nacht een' droom had; met zes zijner ambtgenooten waande hij te *Athene* de Phoenissen van Euripides te spelen. De priester voorspelde, dat zij in het lot der zeven veldheeren zouden deelen, die tegen *Thebae* opgetrokken waren, overwinnen, maar allen omkomen; doch, toen ook de voorteekenen de overwinning verkondigden, gaven zij niet om eigen behoud, maar deelden slechts deze uitkomst mede. Ofschoon dit verhaal natuurlijk geene geschied-

---

[23]) Gewoonlijk schrijft men *'Αργινοῦσαι*. De eigenlijke schrijfwijze schijnt *'Αργεννοῦσσαι* te zijn of liever *'Αργεννόεσσαι*. Vgl. Steph. Byz., Ahr. Dial. Aeol. p. 53, en Casaub. ad Suet. Caes. 4.

kundige waarheid behelst, is het ontegenzeggelijk oud en dus belangrijk, omdat alleen eene bijzonderheid, die in later tijd zeker onbekend was, de vervulling heeft veroorzaakt. Van de acht veldheeren namelijk, die den slag hebben bijgewoond, zijn er slechts zes naar *Athene* teruggekeerd: deze zijn veroordeeld en ter dood gebragt, gelijk algemeen bekend was. De zevende echter, waarop de droom van THRASYLUS betrekking had, was ARCHESTRATUS, die gelijk gezegd is te *Mytilene* is gesneuveld.

Vroeg in den morgen schaarden beide vloten zich in slagorde: de Atheners, die dertig schepen meer hadden dan de Spartanen, breidden hunne linie zoo ver mogelijk uit, opdat zij de slagorde der Spartanen gemakkelijk zouden kunnen verbreken zoo deze hen met eene even breede aanvielen, en hen zouden kunnen omsingelen, zoo zij het niet deden. Hun centrum steunde zich op de *Arginusen*, zoodat hun eigen linie niet verbroken kon worden, terwijl de regtervleugel de landzijde naderde, en zij dus ook hier tegen omvaren beveiligd waren. Met den linkervleugel, die als in de lucht stond, voeren zij tegen de vijanden op. Ieder der veldheeren had vijftien schepen onder zijn bevel; aan den regtervleugel stond THRASYLUS, die dien dag het opperbevel had, en achter hem ARISTOGENES. Naast hem stond PROTOMACHUS, wiens achterhoede LYSIAS aanvoerde; in het centrum had men de tien schepen der taxiarchen[24] geplaatst, en daarnaast de tien Samische schepen onder bevel van HIPPEUS, allen op ééne rij. Hierachter waren de drie schepen der ναύαρχοι en de overige schepen der bondgenooten. Naast deze stond aan den linkervleugel DIOMEDON en achter hem ERASINIDES, terwijl aan het einde der slagorde ARISTOCRATES het bevel voerde, wiens achterhoede door PERICLES gecommandeerd werd. Aan den regtervleugel streed ook THERAMENES, die τριήραρχος was, en aan wien door THRASYLUS eenig bevel was opgedragen. De Atheners hadden aldus een front van tachtig schepen, hetwelk hunne stelling hun veroorloofde breeder te maken, dan gewoonlijk raadzaam was, daar hun centrum verzekerd was. Dit alles maakte het intusschen ook voor de Atheners gevaarlijk, een aan-

---

24) Vgl. aangaande dit ambt TITTM. Gr. Staatsvff. p. 266. SCHÖM. Antiqq. p. 253.

val te wagen op het vijandelijk centrum, waarvan Callicratidas gebruik maakte, om zijne schepen, die hij slechts bezwaarlijk een front kon laten vormen, even lang als dat der Atheners, op de vleugels bijeen te trekken en zijn centrum te verzwakken, waardoor het den schijn kreeg, dat er ter zelfder tijd twee zeeslagen werden geleverd. Zelf plaatste hij zich aan den regtervleugel en gaf het bevel over den linker aan Thrasondas, een' Boeotiër. Nog voor dat de slag begon, gaf Hermon van *Megara*, die het schip stuurde, waarop Callicratidas zich bevond, aan dezen den raad af te trekken, daar de vijanden zooveel talrijker waren. Het is waarschijnlijk, dat hij bij *deze* gelegenheid het antwoord gegeven heeft: *οὐ πὰρ ἕνα ἐςὶν ἁ Σπάρτα* [25]. Diodorus vermeldt hier nog bij, dat hij Clearchus tot opvolger zou benoemd hebben, niet willende, dat door zijnen dood eenige verwarring ontstaan zou; doch dit, even als de redevoering, die hij Callicratidas in den mond legt, behoort tot de verhalen der alles uitwerkende rhetoren. Zoo stonden dan bijna driehonderd schepen, de grootste magt, die de Grieken ooit tegen elkander ter zee hebben in den strijd gebragt, op het punt elkander aan te vallen.

De *ναύαρχοι* [26] gaven met de trompet het teeken tot den aanval, en te gelijk hief men wederzijds het krijgsgeschreeuw aan en trachtte zoo spoedig mogelijk handgemeen te worden, daar men overtuigd was, dat die dag de oppermagt van een der beide strijdende partijen zou grondvesten. Vooral Callicratidas, die den dood vooruitziende met roem wenschte te sterven, muntte door dapperheid uit. Eerst wendde hij zich tegen de afdeeling waar Lysias het bevel voerde, en boorde diens schip in den grond [27]. Verder doordringende, en na verscheidene sche-

---

[25]) Dit zijn denkelijk zijne eigene woorden geweest, Plut. Apophth. Lac. p. 832. Eenigzins veranderd bij Diodorus, Xenophon en Cicero.

[26]) Aangaande dit ambt te *Athene* is mij niets bekend. Er waren er, gelijk gezegd is, drie.

[27]) Ik verhaal dit volgens Diodorus, hoe onwaarschijnlijk het mij voorkomt, daar Lysias niet alleen aan den anderen vleugel stond, maar ook in de achterhoede. Men zou eer denken, dat hij Aristocrates moet hebben aangevallen.

pen buiten gevecht gebragt te hebben, viel hij eindelijk het schip van PERICLES aan. Zoo hevig stootten de beide vaartuigen op elkander, dat de snebbe van het schip van PERICLES in den voorsteven van dat van CALLICRATIDAS drong, 'twelk hierdoor in het terugvaren belet en terstond geënterd werd. Spoedig sprongen de Atheners op het vijandelijk schip over, waarvan de bemanning werd afgemaakt, terwijl CALLICRATIDAS, na zich heldhaftig verweerd te hebben, doodelijk gewond in zee viel en verdronk [28]. Onderwijl hadden de schepen zich meer verspreid, daar de Atheners waarschijnlijk het vijandelijk centrum verbroken hadden. Vooral de linkervleugel der Spartanen bleef nog strijden toen de regter reeds gevlugt was, inzonderheid omdat de inwoners van *Euboea*, die van de Atheners afgevallen waren en met de Boeotiërs aldaar geplaatst waren, niets meer vreesden dan de straf, die de Atheners hen konden doen ondergaan. Eindelijk vlugtten zij, toen zij gevaar liepen door den linkervleugel der Atheners van achter aangevallen te worden. Aan PROTOMACHUS viel de eer te beurt, deze laatste hardnekkige strijders op de vlugt te hebben gejaagd. Ofschoon het verlies der Atheners niet groot was, waren echter hunne krachten uitgeput, en zij vervolgden de vijanden weinig, die hierdoor gelegenheid hadden gedeeltelijk naar *Chios*, gedeeltelijk naar *Cyme* en *Phocaea* te vlugten. Zelf stevenden zij naar de *Arginusen* terug.

Van de Spartaansche vloot was meer dan de helft vernield; slechts één der tien Laconische schepen was behouden; meer dan zestig schepen der bondgenooten waren in den grond geboord, zoodat hun verlies op 77 schepen begroot wordt. De Atheners hadden slechts 25 schepen verloren, doch van deze had zich slechts een klein gedeelte der bemanning, waaronder LYSIAS geweest is, op het strand gered. Welligt was intusschen dit getal niet zoo groot, en is slechts de bemanning van twaalf schepen verloren gegaan, gelijk het vervolg waarschijnlijk maakt. Dadelijk na den slag stelde DIOMEDON voor de plaats van het gevecht om te varen, ten einde zoo doende al de schip-

---

[28]) De uitdrukking van DIODORUS, dat allen werden afgemaakt, is stellig overdreven. De stuurman althans, HERMON van *Megara*, heeft zich gered.

breukelingen op te nemen, Erasinides wilde ten spoedigste naar *Mytilene*, om Conon te verlossen, maar Thrasylus was van oordeel, dat men beide moest doen. Hij wilde met de vloot naar *Lesbos* vertrekken en zeven-en-veertig schepen achterlaten, ter redding der schipbreukelingen. Hij bestemde voor dit doel drie schepen van iedere afdeeling, dus in het geheel 24, vervolgens de tien schepen der taxiarchen, de tien Samische schepen en de drie der *ναύαρχοι*, ongetwijfeld omdat zij, in het centrum geplaatst, het minst geleden hadden. Onder deze schepen behoorden ook die der triërarchen Theramenes en Thrasybulus. Doch de storm, die reeds des nachts zoo hevig was geweest, stak weder op, en men werd verhinderd zoo het een als het ander te doen. Dit alles verhaalde Euryptolemus later in de volksvergadering, en voegde er bij, dat aldus voor ieder schip dat vergaan was vier waren achtergelaten. Het is dus niet onwaarschijnlijk, dat de bemanning der dertien overige schepen zich op het strand gered had. Er waren ruim honderd schepen, dus meer dan één derde der beide vloten vergaan, en de wrakken en lijken bedekten de Aziatische kust tot bij *Cyme* en *Phocaea*[29].

De Atheners dan bleven bij de *Arginusen*, maar eene Spartaansche dépêche-boot berigtte den uitslag van het gevecht aan Eteonicus, die, gelijk gezegd is, te *Mytilene* het bevel had. Dadelijk zond hij het vaartuig weg, met bevel terstond terug te keeren en te boodschappen, dat Callicratidas de Atheensche vloot vernield had. Hij offerde daarop aan de goden en zond de schepen naar *Chios*, terwijl hij zelf met het leger, dat hij niet durfde overvoeren, naar *Methymna* of naar *Pyrrha* (dit is onzeker) aftrok. Toen de Atheners te *Mytilene* verschenen, had Conon zijne veertig schepen reeds in zee gehaald; waarop zij vereenigd naar *Chios* voeren en van daar, zonder de vijanden aan te vallen, naar *Samos*.

Wij moeten thans het proces beschouwen, hetwelk van dit alles het gevolg was.

---

29) Mag men hieruit opmaken dat de wind noord-west was? Dit zou het verbreken van het centrum der Spartanen op eene zeer natuurlijke wijze verklaren.

Ik zeide reeds, dat de veldheeren verzuimd hadden de schipbreukelingen op te nemen en de gesneuvelden te begraven; zie hier de fout, welke het volk, door demagogen en oligarchen aangezet, aan de veldheeren niet kon vergeven. Het is mij niet gebleken, dat er eene wet bestond, welke in duidelijke woorden straf bepaalde voor het verzuim, dat aan de veldheeren werd te last gelegd; maar het is overbekend, hoezeer de nagedachtenis dergenen, die in den strijd gevallen waren, te *Athene* gevierd werd, door begrafenis van staatswege en openlijke lofredenen [30]. XENOPHON en DIODORUS komen niet geheel overeen in hun verhaal van de wijze, waarop men te *Athene* van de overwinning en de nalatigheid der veldheeren kennis kreeg, doch eene vergelijking van beider verhalen maakt het mij waarschijnlijk, dat de toedragt der zaak als volgt was. Na den slag zenden de veldheeren de triërarchen THERAMENES en THRASYBULUS naar *Athene* met het officiëel berigt van de overwinning, waarbij zij ook schrijven, dat de storm hen in hun voornemen om de schipbreukelingen op te nemen en de lijken te begraven verhinderd heeft, zonder daarbij melding te maken van de te voren omtrent dit punt genomen maatregelen. Als het volk hiermede niet te vreden is, tracht THERAMENES, geholpen door de algemeene uitdrukking van den brief, het onweêr, dat hij ziet naderen, van zich zelven op de veldheeren af te wenden. Inderdaad worden de veldheeren gelast naar huis te komen om zich te verantwoorden. Het schijnt dat THRASYBULUS, die niet genoemd wordt, zich met deze zaak niet verder heeft willen bemoeijen. Daarentegen is THERAMENES verraderlijke handelwijze geheel overeenkomstig zijn bekend karakter [31].

De acht veldheeren, die aan den slag hadden deelgenomen, werden ontslagen en naar *Athene* ontboden, terwijl PHILOCLES en ADIMANTUS [32] aan CONON (ARCHESTRATUS was middelerwijl ge-

---

[30]) PETIT. L. A. p. 602 vlgg.

[31]) Vgl. THUC. VIII. 68. 89. 92. XEN. Hell. I. 12. II. 3. ARIST. Ran. vs. 534 vlg. 968. POLL. VII. 91. DIOD. XIII. 47 vlgg. Eene karakterbeschrijving geeft LYS. XII. § 62—78. XIII. § 9 vlgg.

[32]) Aangaande PHILOCLES is behalve zijne aanwezigheid bij *Aegospotamos* weinig bekend. Men weet, dat hij het was, die de Atheners het besluit had

storven) werden toegevoegd; eene ongelukkige keus, gelijk hun gedrag bij *Aegospotamos* bewezen heeft. Alleen Pericles, Diomedon, Lysias, Aristocrates, Thrasylus en Erasinides keerden terug; Protomachus en Aristogenes begaven zich in vrijwillige ballingschap. De eerste moeijelijkheid, die de veldheeren bij hunne terugkomst ondervonden, krijgt door eene gissing van L. Dindorf een ander aanzien als zij te voren voor ons had. Xenophon verhaalt het volgende: Ἀρχέδημος ὁ τοῦ δήμου τότε προεστηκὼς ἐν Ἀθήναις καὶ τῆς Δεκελείας ἐπιμελούμενος, Ἐρασινίδῃ ἐπιβολὴν ἐπιβαλὼν κατηγόρει ἐν δικαστηρίῳ. Men heeft gevraagd, in welke betrekking hij Erasinides beboet had [33]. Ofschoon het nu welligt niet onverklaarbaar zijn zou, dat hij dit als δήμαρχος van *Decelea* had gedaan [34], lijdt het toch geen twijfel, of Dindorf heeft, gelijk ook Böckh erkent, in de variant διωκελείας met regt τῆς διωβελίας ἐπιμελόμενος gezien. De verklaring dezer emendatie welke Böckh *Staatsh.* I. p. 311 gegeven heeft, moet ik kortelijk herhalen. Terwijl Pratinas een zijner tooneelstukken opvoerde, gebeurde het, dat het tooneel instortte. Waarschijnlijk na dien tijd moest er door ieder voor zijne plaats twee obolen (15 cts.) worden betaald. Ofschoon het nu niet is uitgemaakt, dat deze instelling zoo oud is en het tooneel welligt nog langer voor ieder heeft open gestaan, is het toch zeker dat Pericles het eerst deze twee obolen aan de burgers uit de staatskas heeft laten uitbetalen. De uitgaaf was oorspronkelijk niet zeer groot, maar nam gedurig

---

doen nemen, den gevangenen de duimen af te hakken, opdat zij nog alleen voor de riemen bruikbaar zijn zouden. Hij is door Lysander ter dood gebragt en onderging den dood heldhaftig. Adimantus was welligt *Μυῤῥινούσιος*, C. I. n. 213. Zijn vader wordt Leucolophus of Leucolophides genoemd. Arist. Ran. 1513. Eupol. ap. Schol. Ar. ll. Plat. Protag. p. 315. Hij was met Alcibiades en Aristocrates veldheer geweest. Xen. Hell. I. IV. 21. Nep. Alc. 7. Dat deze veldheeren de Atheners bij *Aegospotamos* hebben verraden, is thans vrij wel uitgemaakt. Vgl. Xen. Hell. II. I. 32. Plut. Lys. 11. Alc. 37. Adimantus is later door Conon van verraad beschuldigd. Dem. F. L. § 191. Zie ook Lys. XIV. 38.

33) Schöm. Att. Proc. p. 566. 26.

34) Tittm. Staatsvff. p. 249. Böckh Staatsh. I. p. 213 en 665. Platn. Pr. u. Kl. I. p. 40 en 311.

toe en bereikte eindelijk zulk eene hoogte, dat het geld om den oorlog voort te zetten dikwijls ontbrak, omdat het volk deze uitdeelingen geeischt had. Zoo ver was het thans nog wel niet gekomen, maar toch wisten de demagogen reeds, dat niets het volk aangenamer was. Het behoeft niet gezegd te worden, dat eerlijke staatslieden zich tegen dit misbruik zooveel zij konden verzetten, doch menschen als ARCHEDEMUS wisten wel, dat dit alleen hunnen invloed kon bevestigen [35]. Omtrent het ambt dat ARCHEDEMUS zal bekleed hebben, is niets bekend, maar het laat zich hooren, dat het volk hem zal hebben aangesteld om toe te zien, dat er voor de *θεωρικά* (zoo noemde men dit geld) altijd genoeg in kas bleef, en dat de uitdeelingen geregeld en rijkelijk plaats hadden. In de jaren toch na de Sicilische expeditie waren zij zeker verminderd en men zal ze gaarne weder tot de vorige hoogte hebben willen opvoeren. Krachtens zijn ambt moest ARCHEDEMUS er altijd op bedacht zijn, de kas zooveel mogelijk te stijven. Het laat zich dan ook wel begrijpen, dat hij thans de gelegenheid niet verzuimde. Men zeide dat ERASINIDES geld had achtergehouden, hetwelk uit eene expeditie naar den *Hellespont* den staat toekwam. ARCHEDEMUS legde hem daarom eene boete op, die, het doel in aanmerking genomen, natuurlijk zeer hoog zal zijn geweest. Dit regt van boeten op te leggen kwam ieder beambte in *Athene* in zijnen kring toe. Het kan dus zijn, dat ARCHEDEMUS in eene andere betrekking deze straf heeft opgelegd; hij kan b. v., zoo als ook BÖCKH als mogelijk opgeeft, Hellenotamias zijn geweest; doch het is ver van onwaarschijnlijk, dat hij zijn regt als bezorger der diobelie heeft uitgeoefend.

Ieder beambte had wel het regt in zijnen kring boeten op te leggen, maar het beroep op het geregtshof stond altijd vrij [36]. Het laat zich dus hooren dat ook ERASINIDES hiervan gebruik heeft gemaakt. Aldaar trad ARCHEDEMUS als aanklager tegen hem op; zoo als intusschen de redenaars te *Athene* zich dit zoo dikwijls veroorloofden, bleef ook ARCHEDEMUS thans niet bij de

---

35) Zie aangaande hem ARIST. Ran. vs. 417 en 588. LYS. Alc. I. § 25. XEN. Mem. II. 9 ibiq. SCHNEID.

36) SCHÖM. Antiqq. p. 242. 7.

zaak, maar wijdde uit over de wijze, waarop Erasinides zich laatstelijk had gedragen. Gelijk te vreezen was geweest, Erasinides werd veroordeeld. Zij die den staat iets schuldig waren, werden wel eerloos (ἄτιμοι), doch werden in den regel niet gevangen gezet. Wij kunnen niet weten of Erasinides schuldig was aan de hem te laste gelegde misdaad, maar hoogst waarschijnlijk was het partijdigheid tegen de overwinnaars bij de *Arginusen*, die bewerkte dat de regters gebruik maakten van de vrijheid, die de wet hen liet, om door gevangenisstraf het lot van Erasinides te verzwaren. Hij onderging dus, naar ik mij voorstel, deze straf bij wijze van προστίμημα, een woord, dat ik in het Hollandsch niet letterlijk kan vertalen; Böckh noemt het *Strafschärfung* [37]. Er waren wel gevallen waarin de wet gevangenis voor den nalatigen betaler gebood, Dem. Tim. § 39, doch daaronder schijnt dit niet te behooren.

Kort daarop deden de veldheeren in den Senaat verslag van hunne onderneming, natuurlijk in den door Clisthenes ingestelden raad van 500, wiens leden jaarlijks door het lot werden gekozen. Deze Senaat, die als eene soort van voortdurende commissie uit de volksvergadering moet beschouwd worden, had zoowel de administratie in oorlogszaken als ook het voorloopig onderzoek der onderwerpen, die voor de volksvergadering moesten gebragt worden. Voordat dus de veldheeren in de *Ecclesia* verschenen, moesten zij eene voorloopige verantwoording bij den Senaat indienen. Zoo deze Senaat even als de *Areopagus* een oligarchisch ligchaam ware geweest, hadden zij welligt nog op eenige ondersteuning kunnen rekenen. Zij troffen intusschen ook aldaar eene vijandige meerderheid. Na het hooren van hun verslag werd op voorstel van Timocrates besloten, hen allen in de gevangenis te werpen en aldus geboeid voor het volk te brengen. Het is der moeite waard na te gaan van welke misdaad zij eigenlijk beschuldigd werden, of, zoo als wij zouden zeggen, hoe hunne misdaad gequalificeerd werd. Wij leeren dit, zoo ik mij niet bedrieg, uit een fragment van den eed, welken de Senatoren bij het aanvaarden van hun ambt moesten afleggen. Dit fragment, hetwelk Dem. Tim. § 144 mede-

---

37) Böckh Staatsh. I. p. 512.

deelt, luidt aldus: Οὐδὲ δήσω Ἀθηναίων οὐδένα, ὃς ἂν ἐγγυητὰς τρεῖς καθιστῇ τὸ αὐτὸ τέλος τελοῦντας, πλὴν ἐάν τις ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς πόλεως ἢ ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου συνιὼν ἁλῷ, ἢ τέλος τι πριάμενος ἢ ἐγγυησάμενος ἢ ἐκλέγων μὴ καταβάλῃ. Het kan dus niet minder dan hoogverraad zijn geweest, waaraan de Senaat de veldheeren schuldig hield.

Hierop volgde de volksvergadering, waarin de veldheeren hun verslag uitbragten. Terstond werden zij hevig aangevallen door onderscheidene der nietswaardige volksleiders van dien tijd, maar vooral door THERAMENES, die, zoo iemand, dan toch altijd een der schuldigste was. Hij toonde aan, dat zij zelven zich thans dienden te regtvaardigen, omdat zij in hunnen brief aan den Senaat en het volk de schuld op niets anders hadden geworpen dan op den storm, en derhalve niet konden zeggen, dat zij de zorg voor de schipbreukelingen en voor de begrafenis aan anderen hadden opgedragen. Daarna kreeg ieder der veldheeren gelegenheid zich kortelijk te verantwoorden. Zij deelden hun besluit mede, dat zij zelven de vijanden op *Lesbos* zouden zijn gaan aantasten, terwijl het opnemen der schipbreukelingen en het begraven der gesneuvelden aan THERAMENES, THRASYBULUS en anderen opgedragen was geweest. En ofschoon zij ons beschuldigen, zeiden zij, willen wij echter de schuld niet op hen werpen, maar erkennen, dat de storm hen verhinderd heeft hunnen last ten uitvoer te brengen. Zij bragten bovendien onderscheidene der schepelingen vóor als getuigen van de waarheid van hun beweren. Hiermede overtuigden zij het volk; maar men besloot de stemming tot eene andere vergadering uit te stellen, omdat het middelerwijl te duister was geworden, om deze, die zoo als bekend is door opsteken der handen geschiedde, voortgang te laten hebben. Onderwijl zou de Raad een voorstel gereed maken, hoe de beschuldigden zouden gevonnisd worden.

Welke was intusschen deze beschuldiging van THERAMENES? waarom geschiedde zij juist in de volksvergadering? wat kon het gevolg voor de veldheeren zijn? zie hier hoogst moeijelijke vragen, waaromtrent XENOPHON ook geen uitsluitsel geeft. Het is hier de plaats niet deze quaestie in haren ganschen omvang te onderzoeken, maar ik wil toch, zoo kort en duidelijk

als mij mogelijk is, mijn gevoelen ontwikkelen. Zoo ik daarbij overbekende feiten herhaal, doe ik het om eenige volledigheid aan dit verhaal te geven.

De wetgever in *Athene* was van het denkbeeld uitgegaan, dat het onmogelijk was in de wetten de straffen voor alle misdaden op te nemen, die ooit zouden kunnen bedreven worden. Het moest, dacht hij, somtijds plaats hebben dat handelingen, misdadig op zich zelf, door de bijzondere omstandigheden, die er meê gepaard gingen, of door het gebrek aan eene afzonderlijke wetsbepaling, buiten het bereik des regters vielen. Dergelijke gebreken in de wet konden zoo wel belangrijke zaken aangaan als andere, men kon zoo wel in kleinigheden de wet trachten te ontduiken als in zaken van belang. Om het gevaar te voorkomen, dat hierin gelegen was, maakte de wetgever de bepaling, dat ieder Atheensch burger, die 30 jaren oud en in het genot van al zijne burgerschapsregten was, hij noemde hem *ὁ βουλόμενος οἷς ἔξεστι*, bij den Senaat eene aanklagt zou kunnen indienen, dat iemand, ofschoon buiten het bereik der wet, voor den staat gevaarlijk of voor zijne medeburgers schadelijk was. De aanklager was wel gedwongen dezen weg in te slaan, als onvolledigheid of duisterheid der wet eene aanklagt bij het geregtshof onmogelijk of gevaarlijk maakte, en insgelijks in het geval dat de bij de wet bepaalde straf voor de omstandigheden niet doelmatig was. De Senaat was ten allen tijde bevoegd voor geringe overtredingen eene boete op te leggen, wier maximum bepaald was; zoo er nu eene dergelijke *kleine* overtreding voor den Senaat werd gebragt, dan mogt deze vergadering, alleen naar billijkheid handelende, eene boete opleggen tot het maximum toe, dat aan haar voor andere overtredingen, waarop de wet eene straf gezet had, was toegestaan [38]. Gemeenlijk echter waren de zaken, die op deze wijze aanhangig werden gemaakt, te belangrijk, om met het opleggen dezer geringe boete te kunnen worden afgemaakt. De Senaat bragt alsdan de zaak voor de eerstvolgende volksvergadering, en bragt dan tevens praead-

---

38) De Atheners vroegen niet in de eerste plaats wat *regt*, maar wat *billijk* was.

vies uit, hoe er gehandeld moest worden. Intusschen had ieder ook het regt, met voorbijgaan van den Senaat, zich terstond tot het volk te wenden. Het volk kon, na beide partijen gehoord te hebben, de aanklagt (men noemde haar *εἰσαγγελία*) zoo verwerpen als aannemen. Werd ze verworpen, dan had de zaak hiermede een einde; in het andere geval werd de behandeling der zaak uitgesteld tot de volgende vergadering, wanneer de Senaat zijn advies uitbragt en het volk stemde, of het de behandeling der zaak zelf op zich nemen, of ze naar een geregtshof verzenden zou. Meestal gebeurde het laatste; alsdan werd er door het volk nog bepaald, hoe men de misdaad zou qualificeren., volgens welke wetten men den aangeklaagde, zoo hij schuldig werd bevonden, zou straffen, hoe groot het aantal der Heliasten zijn zou, die hem zouden vonnissen, en wie uit naam van het volk hem aldaar zouden beschuldigen, of gelijk wij zouden zeggen, het Openbaar Ministerie zouden waarnemen. Zoo het volk de behandeling der zaak *voor zich zelf* hield, dan handelde het natuurlijk in iedere zaak naar bevind van omstandigheden.

De nalatigheid der veldheeren was niet onder eene bepaalde rubriek te brengen van misdaden, waarin de wet voorzag. De omstandigheden waren bovendien volstrekt niet overeenkomstig den gewonen loop der zaken; THERAMENES moest dus insgelijks eene *εἰσαγγελία* instellen. Hij wendde zich niet tot den Senaat, maar bragt zijne aanklagt voor het volk, terstond nadat de veldheeren hun verslag hadden gedaan. Hij miste wel het praeadvies van den Raad, maar deze had, door de veldheeren gevangen te nemen, genoegzaam aangeduid, dat hij hen aan hoogverraad schuldig hield.

Gelijk ik reeds zeide, beschuldigde THERAMENES de veldheeren, en deze verdedigden zich kortelijk. Dit was geene eigenlijke verdediging, want het volk had thans niet te beslissen over schuld of onschuld, maar alleen, of de *εἰσαγγελία* zou aangenomen worden of niet. Toen beide partijen gesproken hadden, was het volk gunstig jegens de overwinnaars gestemd; doch, ongelukkig voor deze, was het thans voor de zes vereischte stemmingen te donker geworden. Ik zeg voor de zes vereischte stemmingen, want het is toch niet te denken dat men de *εἰσ-*

αγγελία jegens hen allen in ééns zou hebben aangenomen, daar de schuld van allen volstrekt niet gelijk kon gerekend worden, daar ieder afzonderlijk gesproken had, en althans Lysias minder schuldig was dan de overigen. Men hield echter nog ééne stemming, waarin de εἰσαγγελία tegen hen allen te gelijk werd aangenomen; hierdoor kreeg dan tevens de Senaat last, op de volgende vergadering een advies uit te brengen omtrent den verderen loop dien het regtsgeding nemen moest. Het komt mij niet twijfelachtig voor, of de veldheeren zouden toen van alle verdere regtsvervolging ontslagen zijn, zoo de zes stemmingen hadden kunnen plaats grijpen. De vergadering zal echter naar huis verlangd hebben; een gevoel van ontevredenheid, dat men haar zoo lang had opgehouden, zal tot eene ongunstige stemming het zijne hebben bijgedragen; voeg hierbij de verwarring, die bij eene stemming bij schemerlicht onvermijdelijk was, welligt de kwade trouw der commissie uit den Senaat, der Prytanen, die de leiding der vergadering en de opneming der stemmen had; dan zal men het aannemen der εἰσαγγελία ook bij eene gunstige gezindheid van het volk niet vreemd vinden.

Hierna had het feest der Apaturia plaats, hetwelk drie dagen duurde [39]. Van dezen tijd maakten Theramenes en zijne partij gebruik, om een aantal menschen om te koopen, die in zwarte kleederen en met afgeschoren haar zich voor verwanten der gesneuvelden uitgaven (en het welligt ook waren) en het medelijden des volks trachtten op te wekken. Men haalde bovendien zekeren Callixenus over, die Senator was, om in den Senaat als aanklager der veldheeren op te treden. Dit boos opzet gelukte, op de eerste volksvergadering na het feest bragt de Senaat zijn advies uit, volgens een voorstel van Callixenus. Dit luidde aldus: »Nademaal de Atheners in de vorige volksvergadering de aanklagers der veldheeren en hunne verdediging hebben gehoord, stelt de Raad voor dat alle Atheners volgens de φυλαί (stammen) zullen stemmen; dat bij iedere φυλή twee stembussen worden geplaatst, en dat bij ieder de heraut uitroepe, dat ieder die

39) De Apaturien vielen in de maand *Pyanepsion*, welke met October of November overeenkomt. Men kan dus stellen dat de slag in de maand September heeft plaats gehad.

de veldheeren voor schuldig houdt, omdat zij de schipbreukelingen niet begraven hebben, in de eerste bus stemme, en die ze voor onschuldig houdt, in de tweede; dat de veldheeren, zoo zij bevonden worden schuldig te zijn, aan de elf-mannen overgegeven en met den dood gestraft zullen worden; dat hunne goederen zullen worden verbeurd verklaard, en het tiende deel vervallen zal aan de godin Athene."

Wanneer iemand bij de volksvergadering een voorstel deed, had ieder het regt den voortgang te stremmen, door onder eede (ὑπωμοσία) te beloven, dat hij den voorsteller zou aanklagen, een onwettig voorstel gedaan te hebben (γραφὴ παρανόμων). Van dit regt wilden ook Euryptolemus en anderen [40] tegen Callixenus gebruik maken; maar het volk verzette er zich tegen, en eischte hevig, dat men het zijn gang zou laten gaan. De hartstogten waren thans opgewekt, en men kon de beslissing aan de menigte niet meer ontnemen. Slechts eerlijke leiders, mannen b. v. als Aristides, Pericles of Phocion hadden den stroom kunnen keeren; één is er, over wien men zich moet verwonderen dat hij zweeg, Thrasybulus. Hij was intusschen zelf te veel in de zaak betrokken om zich met nadruk te doen gelden.

Toch had een aanklager van Callixenus geene moeite gehad

---

40) Moest hier niet Axiochus genoemd worden, volgens Plat. Axioch. p. 368: ὅτ᾽ ἐγὼ μὲν οὐκ ἐπηρόμην τὴν γνώμην (οὐ γὰρ ἐφαίνετό μοι σεμνὸν δήμῳ μαινομένῳ συνεξάρχειν) οἱ δὲ περὶ Θηραμένην καὶ Καλλίξενον τῇ ὑςεραίᾳ προέδρους ἐγκαθέτους ὑφέντες κατεχειροτόνησαν τῶν ἀνδρῶν ἄκριτον θάνατον· καίτοιγε σὺ μόνος αὐτοῖς ἤμυνες καὶ Εὐρυπτόλεμος, τρισμυρίων ἐκκλησιαζόντων? De onechtheid van dezen dialoog wordt door geene plaats beter bewezen dan juist door deze. Vooreerst laat de schrijver het voorkomen, alsof Socrates op de eerste vergadering ἐπιςάτης was, hetgeen uit Xenophon genoegzaam weêrlegd wordt. Er werd ook den volgenden dag geene vergadering gehouden, maar men vierde de Apaturien. Men zou intusschen kunnen denken aan *twee* vergaderingen *na* de Apaturien, doch hiertoe geeft Xenophon geene aanleiding, die iets, wat zoo naauw in betrekking stond met Socrates, niet zal verzwegen hebben. Vervolgens spreekt Xenophon geen woord van het omkoopen der πρόεδροι. Ten derde bestonden zelfs ten tijde van dit proces geene πρόεδροι; dit is althans de meening van K. Fr. Hermann Disputatio de Proedris. Eindelijk valt er niet aan te denken, dat in de volksvergadering 30000 personen zullen zijn aanwezig geweest; welligt niet meer dan één vierde van dit getal. Vgl. Böckh Staatsh. I. p. 50 en p. 324.

onpartijdige regters te overreden, dat men de veldheeren op eene listige wijze uit den weg wilde ruimen. Het kon wel niet ontkend worden, dat het volk het *regt* had de veldheeren ter dood te brengen, maar het was even zeker, dat men het eerst tegen hen had trachten in te nemen. In het voorstel waren drie onwettige punten. Reeds dadelijk in den considerans stond, dat de veldheeren zich hadden verdedigd. Dit was onwaar, want zij hadden slechts gesproken tegen het *aannemen* der *εἰσαγγελία*. Op deze vergadering des volks moest nog beraadslaagd worden, of de zaak voor eene regtbank zou worden gebragt, dan wel of het volk ze zelf zou behandelen. Ten anderen stelde Callixenus voor, dat het volk de zaak in ééne stemming zou afhandelen, terwijl het psephisma van zekeren Cannonus en de eerste wetten der billijkheid eischten, dat over ieder afzonderlijk gestemd zou worden; dit was hier te meer noodzakelijk, want ieders schuld was volstrekt niet even groot. Lysias, Thrasylus en Diomedon waren althans minder schuldig. Eindelijk stelde Callixenus voor, dat tegelijk over schuld en straf zou gestemd worden. Dit was niet alleen tegen ieder beginsel van regt, maar ook tegen den te *Athene* aangenomen vorm van proces. Een aanklager had hier nog kunnen bijvoegen, dat, zoo de zaak aan de Heliasten werd verwezen, het volk toch zijne magt over de beschuldigden niet verloor, omdat de regters onmiddellijk uit het volk werden genomen, dat het gevaarlijk was den staat te berooven van acht menschen, die zich als goede veldheeren hadden doen kennen, dat dit voorbeeld latere veldheeren tot slapheid en besluiteloosheid voeren moest, eindelijk dat de verdiensten der aangeklaagden zoo groot waren, dat zij toch wel eenig medelijden hadden verdiend, vooral daar zij de wet niet eigenlijk overtreden hadden.

Ofschoon Euryptolemus en de zijnen, aan deze of dergelijke argumenten gedachtig, de schorsing der stemming over Callixenus voorstel met eenig vertrouwen konden vragen, ja zelfs het als hun regt konden eischen, wilde het volk evenwel niet toegeven. Een der demagogen, Lyciscus, dreef zelfs de onbeschaamdheid zoo ver om voor te stellen, dat zij die Callixenus dagvaarden, bij dezelfde stemming als de veldheeren zouden worden gevonnisd, tenzij zij van hunne poging afzagen. Toen

zag Euryptolemus de nutteloosheid zijner poging in, en liet de ὑπωμοσία varen.

Nog waren de veldheeren niet van alle hulp verstoken. De leiding der volksvergadering was opgedragen aan eene commissie uit den Senaat, die jaarlijks bij het lot gelijkelijk uit de tien stammen werd benoemd. Het jaar werd dienovereenkomstig in tien prytanien verdeeld, waarin de 50 leden van iederen stam onder den naam van prytanes beurtelings den voorrang bekleedden. Gedurende zoodanig eene prytanie, die omstreeks 35 dagen duurde, bekleedde ieder der prytanen éénen dag, onder den naam van ἐπιςάτης, het voorzitterschap in den Senaat en in de volksvergadering, onder toezigt der overigen. Het gevolg was, dat natuurlijk eenige prytanen nooit ἐπιςάται werden, ofschoon men voor deze waardigheid gedurende dezelfde prytanie niet herkiesbaar was. Op den tijd waarin het proces valt had de stam Ἀντιοχίς de prytanie, en op den dag, welks geschiedenis ons bezig houdt, was Socrates, de zoon van Sophroniscus, ἐπιςάτης.

Eene voorname, zoo niet de voornaamste bezigheid der prytanen in de volksvergadering, was het stemmen opnemen. Sommige der prytanen weigerden het voorstel van Callixenus in stemming te brengen, doch het volk schreeuwde dat men hen moest dagvaarden; men kan zich naauwelijks verbeelden, welk tooneel van verwarring de vergadering moet hebben opgeleverd, bevreesd, dat men haar hare slagtoffers zou ontrooven, en dat deze bescherming zouden vinden onder hetgeen haar eene onverdragelijke tyrannij scheen. De prytanen werden dan ook voor de bedreigingen des volks beangst, en beloofden de stemming te doen plaats hebben, welke zonder hunne goedkeuring geen voortgang hebben kon. Doch ook de toestemming van den ἐπιςάτης werd vereischt [41]. Het regt, dat ieder burger kon uitoefenen, den voortgang der zaak te stuiten door het doen der ὑπωμοσία, stond natuurlijk den ἐπιςάτης nog veel eerder open. Zijne enkele weigering was voldoende, en men behoeft niet te vragen of Socrates geweigerd heeft [42]. Hem konden geene bedreigingen

---

[41]) Schöm. Comm. p. 119.

[42]) Zie Xen., behalve in de Hell., Mem. I. i. 18. Plat. Apol. 20. De plaats uit den Axiochus is boven reeds aangehaald.

afhouden van hetgeen hij voor regt hield; op hem vermogt niets die » civium ardor prava iubentium." Maar » das zwanzigtausendhäuptige Ungeheuer," zoo als BÖCKH het volk noemt, dacht niet langer aan wetten, boven welke het zich verheven achtte; men ging voort, zonder op het protest van SOCRATES acht te slaan.

Eer men tot de stemming overging, moesten de beraadslagingen over CALLIXENUS voorstel plaats hebben. EURYPTOLEMUS verkreeg het woord; daar de woorden, die XENOPHON hem in den mond legt, toch zeker ongeveer zóó gesproken zijn, komt het mij belangrijk voor, ze in het kort te herhalen. Wij kunnen ons eenigzins voorstellen, hoe ongeduldig het volk EURYPTOLEMUS zal hebben aangehoord, toen hij deze woorden sprak: »Ik ben hier opgetreden, o mannen van *Athene*, om PERICLES, »die mij in den bloede bestaat [43], en mijnen vriend DIOME»DON, in sommige opzigten te beschuldigen, in andere voor »u te verdedigen, eindelijk om u te zeggen, wat mij het belang »dezer stad schijnt te eischen. Ik beschuldig hen dan, dat zij »hunne ambtgenooten, die de gansche toedragt der zaak aan »den Senaat wilden schrijven, van gedachte hebben doen ver»anderen [44]. Nu worden zij allen gemeenschappelijk beschul»digd; en zij, die zij toen trachtten te redden, willen hen »thans in het ongeluk storten. Maar zoo gij mijnen raad op»volgt, zal het hun niet gelukken. Doet namelijk datgene, waar»uit gij de waarheid het best zult te weten komen, en waar»over gij naderhand nooit berouw kunt hebben. Ik wil u na»melijk iets aanraden, waarin ik noch iemand anders u kan »misleiden, dewijl gij daarbij de magt behoudt de schuldigen »te straffen op de wijze die gij zult verkiezen. Geeft hun

---

43) Hij was ook van de familie van ALCIBIADES, XEN. Hell. I. IV. 19. Uit PLUT. Cim. 4 zou men opmaken, dat hij uit de familie van MEGACLES was. Een andermaal iets naders over hunne verwantschap. Het is genoegzaam bekend dat AGARISTE, de grootmoeder van den jongen PERICLES, MEGACLES tot broeder had, die de grootvader van ALCIBIADES van moederszijde was.

44) Bij XENOPHON staat: *κατηγορῶ μὲν οὖν αὐτῶν ὅτι ἔπεισαν τοὺς ξυνάρχοντας βουλομένους πέμπειν γράμματα τῇ τε βουλῇ καὶ ὑμῖν κτέ.* Al de uitleggingen van deze plaats zijn even gedwongen. Er zal, denk ik, moeten staan: *ὅτι μετέπεισαν τ. ξ.*

»slechts één' dag om zich te verdedigen en vertrouwt anderen »niet meer dan u zelven. Gij allen, o mannen van *Athene*, »kent het psephisma van CANNONUS, waarin bepaald wordt dat »hij, die van hoogverraad is beschuldigd, zich geboeid in de »volksvergadering zal verdedigen, en dat hij, schuldig bevonden, »in het barathron zal geworpen worden; zijne goederen zullen »worden verbeurd verklaard, en het tiende gedeelte zal aan de »godin ATHENE vervallen. Spreekt volgens dit psephisma regt »over de veldheeren, en dan mag ik het lijden, over PERICLES »het eerst: ik mag hem toch niet hooger stellen dan het vader-»land. Of, zoo gij dit liever wilt, vonnist hen volgens de wet »op de heiligschenners en verraders, volgens welke de aange-»klaagde bij de Heliasten te regt staat, en, zoo hij schuldig is, »gedood en buiten *Attica* begraven wordt, terwijl zijne goede-»ren aan den staat vervallen. Spreekt dan regt, o mannen van »*Athene*, volgens eene dezer beide wetten, en verdeelt den dag in »drie deelen, in het eerste waarvan gij over het al of niet aan-»nemen der beschuldiging stemt[45], terwijl gij in het tweede »de beschuldiging zelve, in het laatste de verdediging hoort. »Zoo zult gij volgens regt en billijkheid handelen en geen ge-»vaar loopen overijlde stappen te doen. Wat vreest gij toch, »dat gij u zoo haast? Dat gij niet wien gij wilt zult kunnen »veroordeelen of vrijspreken, zoo gij volgens de wet vonnist? »Maar dat kunt gij juist niet, zoo gij volgens het voorstel »van CALLIXENUS over allen slechts ééne stemming houdt. Hoe »ligt zoudt gij toch iemand, die onschuldig was, veroordee-»len, hetgeen u te laat zou berouwen? Aan hen, die zich aan »hoogverraad hebben schuldig gemaakt, geeft gij één dag om »zich te verdedigen; zou het niet verschrikkelijk zijn, dat zelf-»de te weigeren aan hen, die alles volgens uwen wil hebben »gedaan en die de vijanden van den staat hebben verslagen? »Dat zult gij niet doen, Atheners; laat toch, bid ik u, de

---

45) De stemming, die op de eerste vergadering had plaats gehad, was onwettig geweest, omdat er niet over ieder afzonderlijk was gestemd. Wel had ieder *afzonderlijk* tegen het aannemen der *εἰσαγγελία* gesproken. Eerst nadat deze stemming wettig had plaats gehad, kon er gesproken worden over de vraag, hoe de zaak behandeld zou worden.

»wetten hare kracht behouden, en tracht niets te doen, wat »daarmede in strijd is. Gaat de zaken zelve eens na, waarvan »de veldheeren beschuldigd worden." Toen deelde EURYPTOLEMUS mede, wat er na den slag in de vergadering der veldheeren was behandeld (dat ons reeds bekend is), en vervolgde aldus: »Wat is hierin dat verkeerd is? het is toch regtvaardig, »dat, zoo er ongelukkig tegen de vijanden gestreden is, de »veldheeren, die over de krijgsmagt gesteld waren, zich ver»antwoorden, en dat, wat de begrafenis aangaat, zij het doen, »wien deze last door de veldheeren opgedragen was, en dat zij »de redenen opgeven, waarom zij dit bevel niet hebben ten »uitvoer gebragt. Dit kan ik ten voordeele van beiden zeg»gen, dat de storm het uitvoeren van het bevel der veldheeren »heeft verhinderd. Getuigen hiervan zij, die zoo gelukkig »geweest zijn gered te worden, getuige daarvan LYSIAS, die op »zijn wrak gered is en thans met de overigen bij ééne stem»ming zal worden gevonnisd, hoewel hij toen zelf redding noo»dig had. Handelt dan niet, alsof gij in plaats van eene over»winning behaald te hebben, overwonnen waart en nadeel hadt »geleden; veroordeelt hen niet, omdat zij niet gedaan hebben »wat onmogelijk was; geeft eindelijk geen gehoor aan slechte »inblazingen, maar bekroont veeleer hen, die onze wapenen »zoo glansrijk hebben doen zegevieren."

Nadat EURYPTOLEMUS dit alles gezegd had, stelde hij voor de beschuldigden te vonnissen volgens het psephisma van CANNONUS [46], ieder afzonderlijk. Men had bovendien nog te stemmen over het voorstel van CALLIXENUS. 't Was duidelijk, dat het volk naar den afloop der zaak verlangde, want toen de stemming over EURYPTOLEMUS voorstel het eerst plaats had, bleek het dat het volk er zich voor verklaarde. Toen stelde een der demagogen, MENECLES, tegen EURYPTOLEMUS hetzelfde in het werk, wat deze te vergeefs tegen CALLIXENUS beproefd had. Hij beloofde onder eede eene aanklagt tegen hem te zullen instellen, dat hij de wet overtreden had. Het behoeft niet gezegd te worden,

---

[46]) Behalve de boven aangehaalde plaats kan men omtrent dit psephisma nog vergelijken ARIST. Eccl. vs. 1089, en HESYCH. op Καννώνου ψήφισμα.

dat de demagogen tegen deze ὑπωμοσία niet opkwamen; in geen geval kon dan de zaak op het oogenblik geëindigd worden en dit was juist wat het volk wilde; juist dáárom had het EURYPTOLEMUS voorstel aangenomen. Nu bestond te *Athene* de gewoonte om, wanneer er tusschen twee voorstellen te kiezen viel, ook twee stemmingen te doen plaats hebben. De demagogen waren opletten genoeg dit ook thans niet te verzuimen. Bij de eerste stemming over het voorstel van EURYPTOLEMUS was dit wel aangenomen; maar men hoopte dat de vertraging, die MENECLES door zijnen eed aanbragt, het volk onaangenaam genoeg zou vallen, om dan bij de tweede stemming liever het voorstel van CALLIXENUS aan te nemen. Dit geschiedde inderdaad; de demagogen maakten zich natuurlijk van *deze* stemming meester, aan welker uitvoering thans geene ὑπωμοσία meer in den weg stond.

Volgens hetgeen CALLIXENUS had voorgesteld, had er nu geene verdere verdediging plaats; men ging terstond[47] tot de stemming over; niets kon thans de veldheeren meer redden; zij werden allen gezamenlijk schuldig bevonden en daarmede was ook de doodstraf over hen uitgesproken. Van de acht veroordeelden waren er slechts zes te *Athene* aanwezig; zij dronken allen den gifbeker, de beide anderen hadden hun behoud slechts aan hunne tijdige vlugt te danken.

Nog eenige woorden over de volgende gebeurtenissen, die met deze in het naauwste verband staan.

Wij moeten ons herinneren, dat ALCIBIADES bij zijne terugkomst het hoofd was geweest eener tusschenpartij, nam. der gematigde democraten. In de heerschende beginselen was bij de keuze der veldheeren geene verandering gebragt. Dit was juist de oorzaak van hunnen val geweest, daar zij het slagtoffer werden der pogingen van de beide ultra's, der oligarchen en der democraten. Hunne veroordeeling had echter aan de eersten weinig gebaat, daar thans juist de democraten zich van de losgelaten hartstogten van het volk bedienden, om hunne

---

47) Anderen, b. v. SCHÖM. Com. p. 160, meenen op gezag van den Axiochus, (zie n. 40) dat deze stemming eerst den volgenden dag heeft plaats gegrepen. Dit komt mij minder waarschijnlijk voor.

oogmerken te bereiken. Aan hun hoofd had zich Cleophon geplaatst. Al spoedig na den slag hadden de Spartanen gebruik gemaakt van den winter, die de vijandelijkheden deed staken, om een gezantschap naar *Athene* te zenden. Zij vroegen den vrede, op voorwaarde dat ieder behouden zoude, wat hij op dat oogenblik bezat. Welligt waren de Atheners willig geweest den oorlog te eindigen, zoo niet Cleophon in de volksvergadering het voortzetten van den oorlog had weten door te drijven. Korten tijd daarna, in de maand Februarij, voerde Aristophanes zijne Kikvorschen op, in welke hij de aangeboden gelegenheid aangreep, om het volk tegen de democraten in te nemen en vergiffenis te vragen voor hen, die door het woelen der politieke partijen uit het vaderland waren verdreven. In de eerste plaats zal hij hier Alcibiades, Protomachus en Aristogenes op het oog gehad hebben [48]. Het zij ten gevolge van dit stuk of wel omdat de hartstogten thans bekoeld waren, zoo veel is zeker dat het volk berouw kreeg over het genomen besluit. Het zag in dat het door zijne redenaars was om den tuin geleid en wilde zich thans wreken. Om dit te verkrijgen, was een voorloopige maatregel noodzakelijk, dien ik nog met een paar woorden moet verklaren.

Na het verhalen van de veroordeeling gaat Xenophon aldus voort: *καὶ οὐ πολλῷ χρόνῳ ὕϛερον μετέμελε τοῖς Ἀθηναίοις καὶ ἐψηφίσαντο, οἵτινες τὸν δῆμον ἐξηπάτησαν, προβολὰς αὐτῶν εἶναι.* Het is hier de plaats met een enkel woord mede te deelen, wat de *προβολή* was [49]. Wanneer iemand was verongelijkt en den beleediger eene aanklagt wilde aandoen, kon het geval zich voordoen, dat hij zelf als arm en onbekend hiervan werd terug gehouden, omdat de ander magtig en aanzienlijk was en dus de middelen om zich op den aanklager te wreken ter zijner beschikking had. Bovendien, zoo er eene vrijspraak volgde, was de aanklager met eene geldboete bedreigd, indien hij geen vijfde der stemmen voor zich had weten te winnen. De

---

48) Arist. Ran. 686—737, 1422, 1532 ibiq. Schol.

49) Ik heb het niet noodig geoordeeld voor deze en dergelijke min of meer algemeen bekende feiten overal de bewijsplaatsen aan te halen. Hier kan men vergelijken Schöm. Comm. p. 227.

wetgever had begrepen dat de aanzienlijke meer invloed kon uitoefenen op de regters en zich derhalve straffeloosheid zou kunnen bezorgen, zoo hierin op geenerlei wijze werd voorzien. Daarom bestond te *Athene* de instelling, dat, wanneer iemand van plan was eene aanklagt voor den regter te brengen, het hem vrij zou staan zijne zaak voorloopig aan de volksvergadering mede te deelen. Zoo de beschuldigde hierop door het volk werd schuldig bevonden, dan had dit voor hem nog wel geene onmiddellijke gevolgen, maar de aanklager kon thans, gerugsteund door de goedkeuring van het volk, zijne zaak met meer vertrouwen voor den regter brengen. In den regel werd er dan ook niet afgeweken van het door het volk uitgesproken vonnis. Deze handelwijze, die men προβολή noemde, was in één geval noodzakelijk. Wanneer men tegen een overheidspersoon tijdens zijn bestuur eene aanklagt wilde indienen, dan moest het volk hiertoe zijne toestemming geven door de προβολή aan te nemen. Tegen degenen dus die het volk bedrogen hadden, onder welke met name CALLIXENUS genoemd werd, moesten dergelijke προβολαί worden ingesteld. De reden, waarom deze regtsvorm gekozen werd, is niet met zekerheid te gissen; het waarschijnlijkst is, omdat sommigen van hen eenig ambt bekleedden, en men ze dus anders niet mogt aanklagen; CALLIXENUS b. v. was, zoo als wij weten, senator. Behalve hem werden er nog vier beschuldigd; zij moesten volgens besluit van het volk borgen stellen, doch deze, die hen niet vertrouwden, hielden hen gevangen. In dezen toestand bleven zij bijna een jaar, tot op het beleg door LYSANDER.

Middelerwijl had de bovengenoemde stemming aan de oligarchen weder kracht gegeven; met de veranderlijkheid den Atheners eigen liet menigeen de overdreven democratische beginselen van het vorig najaar varen, en met de stemmingen in den zomer geraakten de oligarchen meer bepaaldelijk in den senaat [50] weder aan het bestuur. In de eerste maanden van dit jaar, dus omstreeks September, juist één jaar na den slag bij de *Arginusen*, werd die bij *Aegospotamos* geleverd. Zóó-

---

50) LYS. c. Agor. § 20.

zeer hadden de oligarchen vergeten dat zij Atheners waren, dat zij de vloot aan Lysander overleverden en niet ongaarne zagen, dat de Spartaan in *Athene* een oligarchisch bewind inrigten zou, al kostte hun dit ook hunne onafhankelijkheid. Toen eenigen tijd later Lysander voor *Athene* verscheen, ontbrandde de strijd nog heviger; Cleophon wilde tot het uiterste toe volhouden; voor de andere partij was het betoog niet moeijelijk, dat de Spartanen, die overal oligarchiën stichtten, het te *Athene* niet anders zouden doen. In de veelvuldige verwarring, waartoe het beleg aanleiding gaf, werd eindelijk Cleophon [51] het slagtoffer zijner politieke tegenstanders; de vijf beschuldigden, om welke wij deze geschiedenis zoo ver voortzetten, vonden gelegenheid uit de stad te ontvlugten, zonder gevonnisd te zijn. Daarna werd omstreeks April van het volgend jaar *Athene* ingenomen en wij hooren niet meer van degenen, die deel hebben genomen aan het bloedig drama, met uitzondering van Theramenes, wiens dood ten tijde der dertig tyrannen algemeen bekend is, en van Callixenus, die tot diegenen behoorde, die later onder bescherming van den algemeenen vrede met Thrasybulus terug kwamen. Door allen gehaat kwam hij van honger en gebrek om.

Ik mag ten slotte de opmerking niet weêrhouden, dat hetgeen ik aan het hoofd van dit stuk zeide, dat de kennis zeer onvolledig is, die wij van den beroemden zeeslag hebben dien wij behandelden, mij voorkomt door dit geheele verhaal genoegzaam te zijn gebleken. Wij kunnen toch wel medelijden hebben met de veldheeren, daar hun dood niets dan een geregtelijke moord was; maar of zij inderdaad schuldig waren, zie hier iets, wat wij wel nooit met zekerheid zullen te weten komen. Wie zal thans bepalen of die storm zoo hevig was, dat zij verhinderd werden in hetgeen hun een dure pligt had moeten zijn? Wie kan met zekerheid de vragen beantwoorden van een' mijner vrienden, of de daadzaak, dat Eteonicus zijne schepen wegzendt, niet juist bewijst, dat de storm niet zoo hevig was; of de veldheeren niet onvoorzigtig deden met

---

[51]) De geschiedenis van Cleophon bij Mei. Bon. Damn. p. 218.

den linkervleugel onbeschermd te laten, of niet CALLICRATIDAS juist hiervan had moeten gebruik maken om dat gedeelte der vloot aan te vallen, of niet liever nog meerdere schepen aan het smaldeel van ETEONICUS onttrokken en naar de *Arginusen* medegevoerd moesten zijn? Het zijn vragen die men doen kan en die men met nog zeer vele andere zou kunnen vermeerderen aangaande den loop dien het proces genomen heeft, en omtrent de politieke beteekenis van het geheele voorval. Ook hier is waar, wat reeds menigwerf bij dergelijke onderzoekingen aangehaald werd: *ἡμεῖς μὲν κλέος οἶον ἀκούομεν, οὐδέ τι ἴδμεν.*

Haarlem, *Januarij* 1852. S. A. NABER.

BLADVULLING.

In den *Gleaner* van Maart 1830, een Engelsch tijdschrift dat te *Hamburg* uitkwam, las men over PORSON, wiens motto volgens eene noot in dat zelfde tijdschrift de spreuk was: *οἶνος φιλολόγους ποιεῖ*, het volgende:

PORSON had geen groot idee van de Duitschers ten opzigte hunner kennis van het Grieksch, zoo als uit het volgende, door hem oorspronkelijk in het Grieksch geschreven versje blijkt:

The Germans in Greek
Are sadly to seek,
All, save only Hermann,
And Hermann is — a German!

PORSON had eens een reisje naar *Duitschland* gemaakt, en bij die gelegenheid kennis aangeknoopt met de beroemdste Duitsche litteratoren. Van zijne reis terug gekeerd, werd hij te *Cambridge* gevraagd, wat hij in *Duitschland* en vòoral in de geleerde inrigtingen, die hij bezocht had, belangrijks gezien had. PORSON gaf ex improviso het volgend lakoniek antwoord:

I went to Francfort (Strassburg?) and got drunk
With that most learned professor Brunck;
I went to Wörtz (?) and got more drunken
With that most learned professor Ruhnken.

Kampen, *April* 1852. E. M.